

ΑΡΧΑΙΟΤΗΤΕΣ ΚΑΙ ΜΝΗΜΕΙΑ ΚΕΝΤΡΙΚΗΣ ΜΑΚΕΔΟΝΙΑΣ

Τὴν ΙΓ' Ἀρχαιολογικὴν Περιφέρειαν (Θεσσαλονίκης) ἀνέλαβεν ἀπὸ 11/10/1965 ὁ ὑπογραφόμενος τὴν παροῦσαν ἔκθεσιν Ἐφορος Ἀρχαιοτήτων Φώτιος Μ. Πέτσας, μετατεθείς ἐκ τῆς ΙΔ' Ἀρχαιολογικῆς Περιφερείας (Βeroίας). Ἀπὸ τοῦ Δεκεμβρίου 1965 εἰς τὸ ἐπιστημονικὸν προσωπικὸν τῆς Ἐφορείας προσετέθη ἡ Ἐπιμελήτρια Ἀρχαιοτήτων κ. Εὐγενία Λεβεντοπούλου-Γιούρη μετατεθείσα ἐκ τῆς ΙΕ' Ἀρχαιολογικῆς Περιφερείας (Καβάλας). Ἡ προαναφερθεῖσα Ἐπιμελήτρια ἡσχολήθη κυρίως μὲ τὴν ἐπ' ἀνέκθεσιν τοῦ Μουσείου Θεσσαλονίκης, ἐνῶ ἡ προηγουμένη ὑπηρετοῦσα εἰς τὴν Ἐφορείαν ἀναπληρώτρια τοῦ Προϊσταμένου τῆς Ἐφορείας, Ἐπιμελήτρια κ. Μαρία Καραμανώλη-Σιγανίδου, ἀπὸ τῆς τοποθετήσεως Ἐφόρου ἐν αὐτῇ καὶ συνεπείᾳ ταύτης, ἡσχολήθη κυρίως μὲ τὴν τακτοποίησιν ἐκκρεμοτήτων ἐν τῇ Ἐφορείᾳ καὶ τῷ Μουσείῳ τῆς Θεσσαλονίκης.

ΘΕΣΣΑΛΟΝΙΚΗ

ΜΟΥΣΕΙΑΚΑΙ ΕΡΓΑΣΙΑΙ

Παρελήφθη τὸ νέον κτήριο τοῦ Μουσείου Θεσσαλονίκης κατὰ τὸ θέρος τοῦ 1965, ἀλλ' ἐξετελέσθη συμπληρωματικὴ ἐργασία διὰ τὴν στεγάνωσιν τῆς στέγης τοῦ Μουσείου κατὰ μῆνα Νοέμβριον. Παρελήφθησαν ἐπίσης αἱ προθήκαι τοῦ Μουσείου καὶ ἐγένετο ἐναρξὶς ἐκθέσεως τῶν ἀντικειμένων αὐτοῦ ἀπὸ τῆς προϊστορικῆς Συλλογῆς.

Ἡ ἔκθεσις τῶν προϊστορικῶν, ἀπὸ τῆς νεολιθικῆς ἐποχῆς μέχρι καὶ τῆς πρωίμου ἐποχῆς τοῦ σιδήρου, συνετελέσθη ἐντὸς τοῦ ἔτους 1965 ὑπὸ τῆς κ. Ἀγνῆς Σακελλαρίου.

Ἐν τῷ μεταξύ, συνεχίσθη ἡ μεταφορὰ ἀρχαίων ἐκ τῶν ἀποθηκῶν, τῆς αὐτῆς καὶ ὀλιγώτερον ἐκ τῶν αἰθουσῶν ἐκθέσεως τοῦ Παλαιοῦ Μουσείου, ὡς καὶ ἡ ἐπιστημονικὴ καὶ ἐργαστηριακὴ ἐπεξεργασία τοῦ ὕλικου διὰ τὴν τακτοποίησιν καὶ ἐπ' ἀνέκθεσιν αὐτοῦ εἰς τὸ Νέον Μουσεῖον.

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ

Α'. Ἀνακτορικὸν σύμπλεγμα Γαλερίου

Ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ κατὰ τὴν νῦν πλατεῖαν Ναυαρίνου ἀνακτορικοῦ συμπλέγματος τοῦ Γαλερίου ἐπανελήφθη κατὰ Σεπτέμβριον τοῦ 1965, ὑπὸ τὴν ἐπιτόπιον ἐπίβλεψιν τῶν ἐπιστημονικῶν βοηθῶν Ἀλίκης Στουγιαννάκη ἐπὶ δεκαπενθήμερον καὶ Νίκης Πάλλα ἐπὶ τρίμηνον περίπου, μὲ σκοπὸν

νά συμπληρωθῇ ἡ ἀποκάλυψις τῆς νοτίας πλευρᾶς τοῦτου καὶ νά διαπιστωθῇ ἡ σχέσις τοῦ πρὸς τὸ Ὀκτάγωνον (Σχ ε δ. 1) (πρβλ. ΑΔ 20 (1965): Χρονικά, Πίν. 454, ὅπου διακρίνεται εἰς πρῶτον ἐπίπεδον τὸ ἄσκαπτον μέρος).

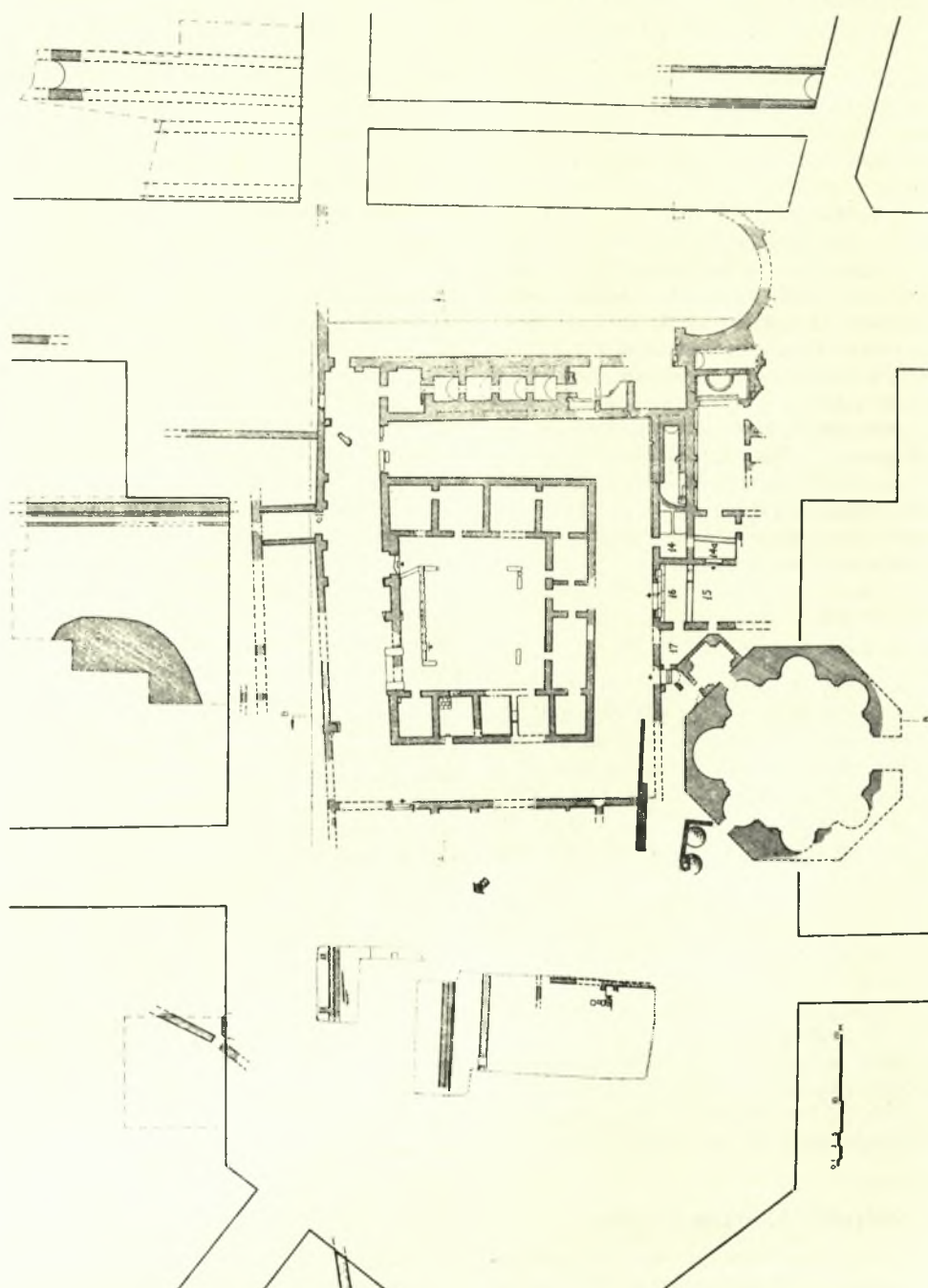
Ἡ ἐπίχωσις ἀπετελεῖτο κατὰ μὲν τὰ ἀνώτερα στρώματα ἀπὸ λιθοσωρὸς μεταγενεστέρων κτισμάτων, κατὰ τὸ κατώτερον δὲ στῶμα κυρίως ἀπὸ καταπεσόντα τμήματα τοῦ ἀνακτορικοῦ συμπλέγματος, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ πλινθόκτιστα τόξα. Χωμάτινον στῶμα σημαντικοῦ πάχους οὐδαμοῦ παρετηρήθη. Μεταξὺ τῶν ἐρειπίων συνελήγησαν ὄστρακα μεταβυζαντινῶν, βυζαντινῶν καί, εἰς τὸ κατώτατον στῶμα, πρωτοχριστιανικῶν χρόνων, περὶ ὧν κατωτέρω.

Ἐν ἀρχῇ ἀπεκαλύφθησαν κατὰ σειρὰν οἱ χώροι 14-17, ὡς ἀριθμοῦνται ἐν Σχ ε δ. 1, καὶ τμήμα τοῦ ψηφιδωτοῦ δαπέδου τοῦ νοτίου διαδρόμου (Πίν. 339 β).

Τὰ διαμερίσματα ὑπ' ἀριθ. 14 καὶ 14 α εὐρέθησαν ἔχοντα ἐνιαῖον κεκλιμένον πρὸς Ν. δάπεδον, τοῦ ὁποίου σφῆζεται μέρος τῆς ἐπικαλύψεως διὰ τεφροχρῶν πλακῶν. Κατὰ τὸ ἀνατολικὸν ἄκρον τὸ δάπεδον ὀρίζεται νῦν ἀπὸ ἀγωγὸν μὲ τὴν αὐτὴν κλίσιν καὶ μὲ κατεῦθυσιν λοξήν. Τὸ δάπεδον τοῦτο εἶναι σαφῶς μεταγενέστερον ἐτέρου ὑποκειμένου δαπέδου μὲ ἐπίστρωσιν διὰ πλακῶν ἐκ λευκοῦ μαρμάρου, ἐκ τῶν ὁποίων τινὲς διακρίνονται ἀνατολικῶς τοῦ ὄχτεο ἐν Πίν. 340 α. Κατὰ τὸν χώρον 14, τὸ ὑποκείμενον δάπεδον ἀντὶ μαρμαροστρώσεως φέρει κεραμόστρωσιν. Τὰ δάπεδα ταῦτα εὐρίσκονται εἰς βάθος 4 μ. περίπου ἀπὸ τοῦ ἐπιπέδου τοῦ καταστρώματος τῆς νῦν πρὸς Ν. τῆς ἀνασκαφῆς ὁδοῦ.

Εἰς τὸν χώρον 14 α εἰσέρχεται τις ἀπὸ τῆς μνημειακῆς νοτίας εἰσόδου τοῦ ἀνακτορικοῦ συμπλέγματος, διαιρουμένης εἰς διακεκριμένους χώρους, ἐκ τῶν ὁποίων εἰς (ὑπ' ἀριθ. 15 ἐν τῷ Σχ ε δ. 1) ἀπεκαλύφθη μόνον ἐν μέρει, μὴ διαπιστωθέντος πέρατος πρὸς Ν., ὁ δ' ἕτερος ὁδηγεῖ κυρίως μὲν πρὸς τὸν νότιον διάδρομον, δευτερευόντως δὲ πρὸς Δ. εἰς χώρον ὑπ' ἀριθ. 1 (Σχ ε δ. 1), διὰ κανονικοῦ ἀνοίγματος θύρας. Μεταγενεστέρως καὶ πιθανῶς κατὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ προσκτίσματος τοῦ Ὀκταγώνου (ἰδὲ κατωτέρω), ἡ νοίχθη εἰς τὸν δυτικὸν τοῖχον τοῦ χώρου ὑπ' ἀριθ. 15, διάβασις ἀπὸ τοῦ χώρου τοῦτου πρὸς τὸν χώρον ὑπ' ἀριθ. 17.

Ἐν συντομίᾳ τὰ σφζόμενα λείψανα τῆς μνημειακῆς νοτίας εἰσόδου περιγράφονται περαιτέρω ὡς ἑξῆς: Τὸ διαχωρίζον τοὺς χώρους ὑπ' ἀριθ. 15 καὶ 16 θεμέλιον σφῆζει λείψανα ἐπικαλύψεως διὰ μαρμαρίνων πλακῶν, οἱ τοῖχοι δὲ διατηροῦν σα-

Σχέδ. 1. Κάτωσις τοῦ Ὀκταγώνου καὶ τοῦ παρ' αὐτὸ τμήματος τοῦ ἀνακτορικοῦ συμπλέγματος τοῦ Γαλερίου

φή Ιχνη, αλλά και λείψανα ὀρθομαρμαρώσεως διὰ πολυχρώμων πιθανῶς μαρμαρίνων πλακῶν, ἐξ ὧν μία τοῦλάχιστον πλάξ πρασίνων ἀποχρώσεων σφύζεται ἐν μέρει κατὰ τὴν ἀνατολικὴν γωνίαν (Πί ν. 339 α, δεξιὰ εἰς τὸ βάθος), ἐνῶ διαχωριστικὴ ζώνη ἐκ λευκοῦ μαρμάρου ὀρίζει τὸ ὕψος τῆς κατωτέρας σειρᾶς, ὕψους 0,56 μ., ἐκ λευκῶν πιθανῶς πλακῶν. Τὰ δάπεδα ἴσως ἐκαλύπτοντο διὰ ψηφιδωτοῦ μὲ γεωμετρικὰ σχήματα ἐκ ψηφίδων λευκῶν ἢ τεφρομέλανος χρώματος, ὥς προκύπτει ἐκ παρατηρήσεων κατὰ μήκος κυρίως τοῦ δυτικοῦ τοίχου τοῦ χώρου 15. Τὸ δάπεδον τοῦτο ἐκάλυπτε κατὰ τὸ ἥμισυ περίπου τὴν κατωτάτην μαρμαρίνην βαθμίδα τῆς κατὰ τὸ προηγούμενον ἔτος ἀποκαλυφθείσης μνημειώδους εἰσόδου.

Ἡ πλήρης ἀρχικὴ διαμόρφωσις τοῦ χώρου ὑπ' ἀριθ. 17 δὲν εἶναι βεβαία. Ὡς ἔχουν σήμερον τὰ πράγματα ὁ χώρος οὗτος ἔχει σχεδὸν τριγωνικὸν σχῆμα, ἀλλ' εἶναι βέβαιον, ὅτι τοῦτο εἶναι ἀποτέλεσμα τῆς προσθήκης τοῦ προσκτίσματος εἰς τὸ Ὀκτάγωνον. Τοῦτο προκύπτει ὅχι μόνον ἐκ τῆς ἀνωμάλου τριγωνικῆς κατόψεως τοῦ χώρου, ἀλλὰ καὶ ἐκ τῶν ἐξῆς: ἡ νοτία γωνία τοῦ προσκτίσματος, ἐν ἀντιθέσει πρὸς τὴν βορείαν, τέμνεται ἐξωτερικῶς εἰς σημεῖον, ὅπου προσεγγίζει τὸν διαχωριστικὸν τῶν χώρων ὑπ' ἀριθ. 15 καὶ 17 τοίχον, εἰς τὸν ὅποιον, ὥς ἐλέχθη, ἠνοιχθῇ ἀκριβῶς κατὰ τὴν κατασκευὴν τοῦ προσκτίσματος διάβασις. Τοῦτο πείθει ὅτι τὸ πρόσκτισμα εἶναι μεταγενέστερον ὅχι μόνον τοῦ Ὀκταγώνου, ἀλλὰ καὶ τῆς νοτίας μνημειακῆς εἰσόδου τοῦ ἀνακτορικοῦ συμπλέγματος. Τὸ δάπεδον τοῦ χώρου ὑπ' ἀριθ. 17 ἐπίσης δὲν ἔχει σήμερον τὴν ἀρχικὴν διαμόρφωσίν του, ἀλλ' εἶναι ἐπηρεασμένον ἀπὸ τὴν κατασκευὴν τοῦ προσκτίσματος, κατὰ μήκος τοῦ ἀνατολικοῦ τοίχου τοῦ ὁποίου βαίνει ὀχετός, τομῆς ὀρθογωνίου, εἰς τὸ αὐτὸ ὀριζόντιον ἐπίπεδον πρὸς τὸ νῦν δάπεδον. Τοῦτο εἶναι ὑψηλότερον τοῦ δαπέδου τῶν χώρων ὑπ' ἀριθ. 15 καὶ 16, ἥτοι ἀκριβῶς εἰς τὸ ὕψος τῆς ἀνω ἐπιφανείας τοῦ κατωφλίου (Πί ν. 341 α). Ἀξιοσημείωτον ἐπίσης εἶναι ὅτι ἡ ἐπικάλυψις τοῦ μεταγενεστέρου τούτου δαπέδου ἐγένετο διὰ πλακῶν ὁμοίων πρὸς τὴν μεταγενεστέραν πλακόστρωσιν τῶν χώρων ὑπ' ἀριθ. 14 καὶ 14 α.

Τομὴ εἰς βάθος, γενομένη ἐν ἐπαφῇ πρὸς τὸν ἀνατολικὸν τοίχον τοῦ προσκτίσματος τοῦ Ὀκταγώνου καὶ μεταξύ αὐτοῦ καὶ τοῦ ὀχετοῦ (Πί ν. 341 α), ἐβεβαίωσε τὸ βάθος τοῦ θεμελίου, ἀλλ' ἔφερεν εἰς φῶς ἐπίσης ὁστρακα ἑλληνιστικά.

Τὸ πρόσκτισμα τοῦ Ὀκταγώνου, ἔχον λειτουργικὸν χαρακτῆρα, παρουσιάζει ἐν κατ'ὅψει σχῆμα

ἐγγεγραμμένου σταυροῦ καὶ ἦτο προφανῶς θολοσκέπαστον. Δὲν συνδέονται ὀργανικῶς οἱ τοῖχοι του μετὰ τῶν τοίχων τοῦ Ὀκταγώνου, ἀλλ' ἡ τοιχοδομία του δὲν διαφέρει οὐσιωδῶς (βλ. κυρίως Πί ν. 340 γ). Τὸ πρόσκτισμα εἶναι προσκτιτὸν ἀπὸ τοῦ Ὀκταγώνου μὲν διὰ τοξωτῆς διόδου πρὸς τοῦτο διανοιγείσης, ἔξωθεν δὲ διὰ προπύλου καμαροσκεπάστου διαμορφωθέντος συγχρόνως μὲ τὴν κατασκευὴν του (Πί ν. 340 γ, 341 β). Εἰς τὴν πρόσοψιν τοῦ προπύλου διαμορφώνεται τρίλοβος εἰσόδος, ἐνῶ ἀπὸ τοῦ πλαγίου ἐπικοινωνεῖ τὸ πρόσκτισμα μετὰ τοῦ ἀνακτορικοῦ συμπλέγματος διὰ κλίμακος, τῆς ὁποίας ἡ κατασκευὴ εἶναι πιθανῶς σύγχρονος μὲ τὸ πρόπυλον (Πί ν. 340 β).

Ἐσωτερικῶς τὸ πρόσκτισμα φαίνεται ὅτι εἶχε λαμπράν κατασκευὴν. Περί αὐτοῦ πείθουν καὶ ἐνδείξεις ὀρθομαρμαρώσεως καὶ λείψανα ἐντοιχίων ψηφιδωτῶν, ὥς καὶ τμήματα κονιαμάτων μετὰ γραπτῆς ταινιωτῆς διακοσμῆσεως. Πλακίδια μαρμάρινα φέρουν ἐγχάρακτον «ἀποτρόπαιον ὄφθαλμόν» μὲ χρώματα ἐρυθρὸν καὶ κυανὸν εἰς τὰ χαράγματα. Τὸ δάπεδον τοῦ προσκτίσματος ἦτο μαρμάρινον, μαρμάρινα δὲ ἀρχιτεκτονικὰ μέλη εὐρέθησαν ἐντὸς τῆς ἐπιχώσεως. Τὸ πρόπυλον πιθανῶς ἔφερεν ἐπίσης ὀρθομαρμαρώσιν. Εὐρέθησαν καὶ τινα τεμάχια μαρμαρίνων πλακιδίων εἰς ἰδιόρρυθμα σχήματα, προερχόμενα πιθανῶς ἐκ διακοσμῆσεως κατὰ τὴν τεχνοτροπίαν *opus sectile*.

Κατὰ τὸ 1965 ἀνεσκάφη ἐπίσης τὸ ἀνώτερον στρώμα τοῦ χώρου μεταξύ τοῦ Ὀκταγώνου καὶ τοῦ ἀνακτορικοῦ συμπλέγματος, ὥς καὶ ἡ ἐπίχωσις ὑπεράνω δύο θόλων κατασκευῆς μεταγενεστέρας (Πί ν. 341 γ - δ), τῆς ὁποίας ἡ ἀνασκαφὴ θὰ συνεχισθῇ καὶ κατὰ τὸ 1966, ὅθεν τὰ ἀποτελέσματα θὰ περιληφθοῦν εἰς τὴν ἐκθεσιν τοῦ ἔτους 1966. Ἀρκεῖ ἐνταῦθα νὰ σημειωθῇ ὅτι τὸ Ὀκτάγωνον, ἀντιστοιχῶς πρὸς τὴν διόδον τὴν ἀνοιγείσαν πρὸς τὸ περιγραφέν πρόσκτισμα, φέρει καὶ πρὸς τὴν πλευράν ταύτην σύγχρονον πιθανῶς ἀνοιγμα (Πί ν. 341 γ).

Τα φ α ί. Ἡ ἀνασκαφὴ τοῦ ἀνακτορικοῦ συμπλέγματος καὶ κατὰ τὸ 1965 ἀπεκάλυψε καὶ τινὰς ταφάς: α) ὁ τοῖχος, ὁ διαχωρίζων τοὺς χώρους ὑπ' ἀριθ. 14 καὶ 14 α, εὐρέθη διάτρητος εἰς ὕψος περίπου 0,30 μ. ἀπὸ τοῦ δαπέδου, ἐντὸς δὲ τῆς διανοιγείσης ὁπῆς εὐρέθησαν ὁστὰ νηπίων καὶ βάσις ὀξυπυθμένου ἀμφορέως, β) ὁμοία ταφὴ εὐρέθη κατὰ τὸν καθαρισμόν τοίχου τῶν δωμάτων ἀνατολικῶς τῆς κεντρικῆς αὐλῆς, γ) εἰς τὴν δυτικὴν γωνίαν τοῦ συμπλέγματος εὐρέθη καὶ κατὰ τὸ 1965 τάφος, ὁμοιος πρὸς ἑτέρους δύο ἀποκα-

λυφθέντας προηγουμένως, περιέχων μέγαν ἀριθμόν ὀστέων καὶ ἀγγεῖα, μεταξὺ τῶν ὁποίων καὶ τὰ ἐν Πί ν. 343 γ. Ὁ τελευταῖος τάφος ἦτο τεταραγμένος, εὐρέθη δὲ καὶ τουρκικὸν νόμισμα, χρονολογούμενον εἰς τὸ 1255 ἔτος ἐγίρας, ἥτοι 1839 μ.Χ.

Κινητὰ εὐρήματα. Ἐκτὸς τῶν προαναφερθέντων καὶ πολλὰ ἄλλα κινητὰ εὐρήματα προήλθον ἐκ τῆς ἀνασκαφῆς, ὅχι ὁμῶς ἀξιόλογα κατὰ τὸ πλεῖστον. Εἰς τοὺς Πί ν. 342 α - δ, 343 β - ζ' καὶ 344 α - γ, παρατίθενται δείγματα πηλίνων εὐρημάτων, τὰ ὁποῖα χρονολογοῦνται ἀπὸ τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων (π.χ. τὰ ἐν Πί ν. 343 β, ζ'), τῆς παλαιοχριστιανικῆς ἐποχῆς (π.χ. τὰ πλεῖστα ἐν Πί ν. 342 α - δ καὶ Πί ν. 343 ε, προερχόμενα ἐκ διαφόρων διαμερισμάτων) καὶ βυζαντινῆς ἐποχῆς (π.χ. τὰ πλεῖστα ἐν Πί ν. 344 α - γ, προερχόμενα ἐκ τῶν κατωτέρων στρωμάτων τῆς περὶ τοὺς θόλους περιοχῆς) μέχρι τῶν χρόνων τῆς Τουρκοκρατίας (π.χ. τὰ ἐν Πί ν. 343 α, 344 β ἀριστερά, καὶ γ ὁ λύχνος καὶ τὸ τμήμα ἀγγείου ἀριστερά, εὐρεθέντα εἰς τὰ ἀνώτερα στρώματα διαφόρων διαμερισμάτων). Ἀντίστοιχος εἶναι καὶ ἡ κατανομή τῶν εὐρεθέντων νομισμάτων ἀπὸ τῶν ρωμαϊκῶν χρόνων διὰ τῶν βυζαντινῶν (Κωνσταντίνου, Ἰουστινιανοῦ, Θεοφίλου) εἰς τοὺς χρόνους τῆς Τουρκοκρατίας.

Β'. Ἀνασκαφὴ Πανεπιστημιουπόλεως Θεσσαλονίκης

Τὴν 4ην Φεβρουαρίου 1965, ἐκτελουμένων διὰ μηχανικῶν μέσων γενικῶν ἐσκαφῶν πρὸς οἰκοδόμησιν τοῦ οἰκοπέδου τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης, ἀνεφέρθη ὑπὸ τῶν ἐργολάβων, ὅτι ἀπεκαλύφθησαν τάφοι. Μετὰ ἐπιτόπιον ἐξέτασιν τοῦ προϊσταμένου τῆς Ἐφορείας Βυζαντινῶν Ἀρχαιοτήτων Θεσσαλονίκης κ. Μύρωνος Μιχαηλίδου καὶ τῆς Ἐπιμελητρίας κ. Μαρίας Καραμανώλη - Σιγανίδου, ἐγένετο πρόχειρος ἐρευνα τῶν τάφων, περισυνελέγησαν τὰ κινητὰ εὐρήματα εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Θεσσαλονίκης καὶ ἀπὸ τῆς 15ης Μαρτίου 1965, χορηγηθείσης τῆς σχετικῆς πιστώσεως, ἀνελήφθη ὑπὸ τῆς Ἐφορείας Κλασσικῶν Ἀρχαιοτήτων ἀνασκαφικὴ ἐρευνα τῶν συνεχῶς ἀποκαλυπτομένων τάφων.

Τὴν ἀνασκαφὴν ἐπέβλεψεν ἐπὶ τόπου μέχρι τῆς 24ης Μαΐου ὁ τότε ἐπιστημονικὸς βοηθὸς καὶ νῦν Ἐπιμελητὴς Ἀρχαιοτήτων κ. Κωνσταντῖνος Τσάκος, ἀπὸ δὲ τῆς 15ης Ἰουνίου, ἐπαναληφθείσης τῆς ἀνασκαφῆς, ἐκαθείσθη δὲ καὶ εἰς τὸ οἰκόπεδον τοῦ κτηρίου Διοικήσεως τοῦ Πανεπιστημίου, ἐπέβλεψε ταύτην μέχρι τέλους,

ἥτοι μέχρι 10ης Νοεμβρίου 1965, ἡ ἐπιστημονικὴ βοηθὸς δ. Ἀλίκη Στουγιαννάκη.

Τὴν ἀνασκαφὴν τάφων, ἀποκαλυφθέντων ὑπὸ τὰς αὐτὰς συνθήκας εἰς ἓνα τρίτον τομέα, ἥτοι μεταξὺ τοῦ κτηρίου τῆς Νομικῆς Σχολῆς καὶ τοῦ ἀμφιθεάτρου τῆς αὐτῆς Σχολῆς, ἐπέβλεψεν ὁ ἐπιστημονικὸς βοηθὸς κ. Γεώργιος Μάντζιος. Συνειργάσθησαν ὁ ζωγράφος κ. Κωνσταντῖνος Ἡλιάκης, ὅστις ἐξετέλεσε καὶ ἀντίγραφα τοιχογραφιῶν, ὁ σχεδιαστὴς κ. Ἀργύριος Κούντουρας καὶ ὁ φωτογράφος κ. Σπύρος Τσαβδάρουλου, εἰς τὸν ὅποιον ὀφείλονται αἱ δημοσιευόμεναι ἐν ταύθᾳ φωτογραφίαι.

Κατωτέρω ἐκτίθενται λίαν συντόμως τὰ ἀποτελέσματα τῶν σωστικῶν τούτων ἀνασκαφῶν.

Τὸ Σχέδ. 2 δεικνύει τὴν θέσιν τῶν οἰκοπέδων τῆς Θεολογικῆς καὶ τῆς Νομικῆς Σχολῆς, ὡς καὶ τοῦ κτηρίου Διοικήσεως, ἐν σχέσει πρὸς τὸ Κεντρικὸν κτήριο τοῦ Πανεπιστημίου Θεσσαλονίκης (πρβλ. Πί ν. 345 α). Δεικνύει ἐπίσης τὴν θέσιν πολλῶν τάφων, ἀλλ' ὅχι ὅλων.

Ἐνεκα τοῦ χαρακτῆρος τῆς σωστικῆς ἀνασκαφῆς δὲν ἀπεφεύχθη μερικὴ ἢ ὀλική καταστροφὴ τάφων ὑπὸ τῶν μηχανημάτων ἐσκαφῆς. Ἐλλειψίς πληρότητος εἰς τὰς ἀνασκαφικὰς παρατηρήσεις, ὀφείλεται κυρίως εἰς τὸ γεγονὸς, ὅτι αἱ γενικαὶ ἐσκαφαὶ διεξήχοντο ἐν σπουδῇ, ἐνίοτε νυχθημερόν, ἡ δὲ ἐπέμβασις τῆς Ὑπηρεσίας δὲν ἦτο πάντοτε ἀποτελεσματικὴ. Πρέπει ἐπίσης νὰ σημειωθῇ ὅτι ὁ ὑπογραφόμενος ἀνέλαβε μετὰ τῆς Ἐφορείας καὶ τὴν εὐθύνην τῆς ἀνασκαφῆς μόνον ἀπὸ τῆς 11ης Ὀκτωβρίου 1965.

Διὰ τὴν κατανόησιν τοῦ κειμένου ἀπαιτεῖται νὰ λεχθοῦν ὀλίγα τινὰ περὶ τῶν κατηγοριῶν ἀποκαλυφθέντων τάφων καὶ τοῦ συστήματος ἀριθμώσεως αὐτῶν, τὸ ὅποιον, ἐφ' ὅσον ἡ ἀνασκαφὴ δὲν ἦτο προσχεδιασμένη, ἐπεβλήθη ἐκ τῶν πραγμάτων σὺν τῷ χρόνῳ.

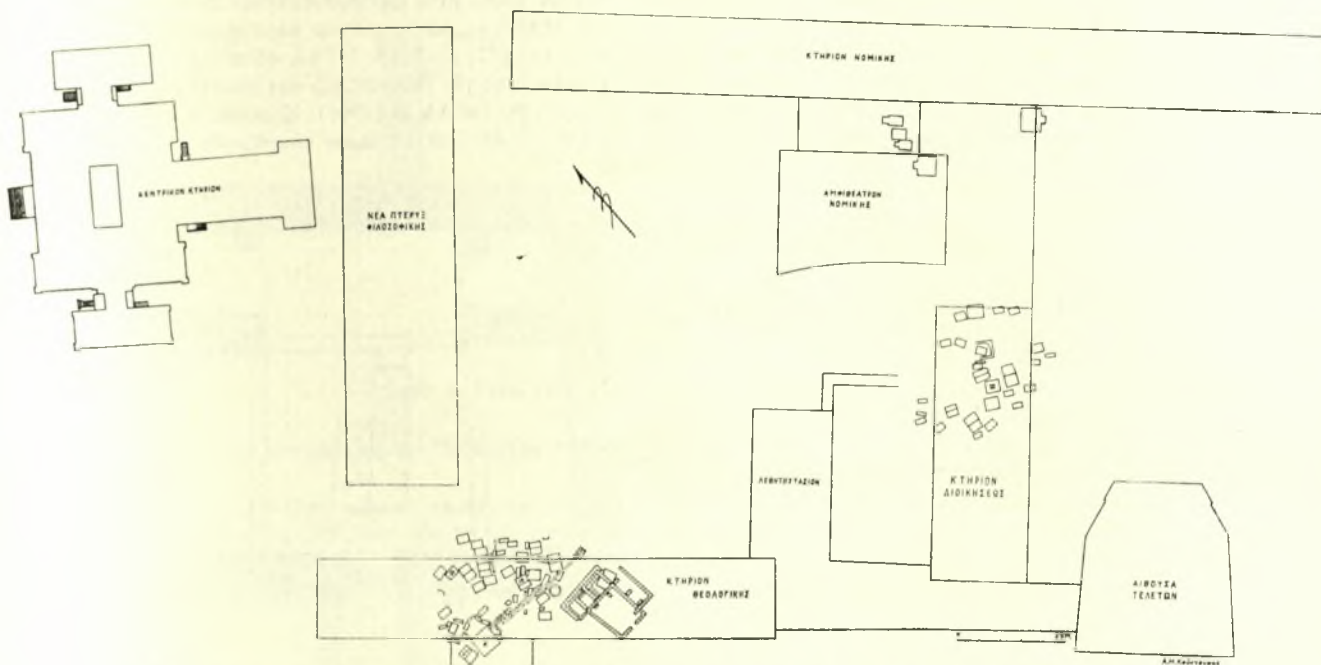
Εὐρέθησαν γενικῶς ἀνάμικτοι τάφοι:

1) καμαροσκεπεῖς (Πί ν. 346 α, 357 γ), ἀριθμούμενοι διὰ λατινικῶν ἀριθμῶν, 2) ὀρθογώνιοι κτιστοὶ (Πί ν. 345 β, 357 γ), ἀριθμούμενοι δι' ἀραβικῶν ἀριθμῶν, 3) κεραμοσκεπεῖς (Πί ν. 346 β), ὀνομαζόμενοι διὰ μικρῶν γραμμάτων τοῦ ἀλφαβήτου, καὶ 4) λακκοειδεῖς, ἀριθμούμενοι δι' ἀλφαβητικοῦ συστήματος ἀριθμώσεως. Παρεκκλίσεις τοῦ συστήματος τούτου θὰ φανοῦν ἐν οἰκείῳ τόπῳ, ὅπου ὁ λόγος περὶ τῶν τάφων ὑπὸ τὴν «ἀποθήκην» καὶ περὶ τῶν τάφων τῆς Νομικῆς Σχολῆς. Εἰς τὸ σύστημα ἀριθμώσεως δὲν περιλαμβάνονται ἡρώων, ταφικὸν συγκρότημα, μαρμάρηνα σαρκοφάγοι κλπ.

Εὐρέθησαν κατὰ τὸ 1965 περὶ τοὺς εἰκοσιοκτῶ

καμαροσκεπείς τάφοι ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς. Ἕτεροι ὀκτὼ ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου τοῦ κτηρίου Διοικήσεως, ἀριθμηθέντες κεχωρισμένως. Ὁρθογώνιοι κτιστοὶ τάφοι εὑρέθησαν εἰς τὸ οἰκόπεδον τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς περίπου τριάκοντα καὶ εἰς. Ἕτεροι εἰκο-

εἰς τὸ οἰκόπεδον τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς καὶ ὀκτὼ εἰς τὸ κτήριον Διοικήσεως, ἀριθμηθέντες κεχωρισμένως ἀλφαβητικῶς, παρατηρήθησαν δὲ καὶ τρεῖς καύσεις νεκρῶν ἐκτὸς τάφου, σύγχρονοι πρὸς τοὺς λακκοειδεῖς τάφους (ἀριθμηθεῖσαι ἀπὸ Α' - Γ').

Σχέδ. 2. Πανεπιστημιούπολις Θεσσαλονίκης. Τοπογραφικὸν διάγραμμα τῆς περιοχῆς τῶν ἀνασκαφῶν

σι τρεῖς εὑρέθησαν εἰς τὸ οἰκόπεδον τοῦ κτηρίου Διοικήσεως. Κεραμοσκεπείς τάφοι εὑρέθησαν ὑπὲρ τοὺς ἑκατὸν ἐντὸς τοῦ οἰκοπέδου τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, εἰς δὲ μόνον παρατηρήθη καὶ ἡρευνήθη ἐν τῷ οἰκοπέδῳ τοῦ κτηρίου Διοικήσεως. Διὰ τοὺς ὑπερεκατὸν κεραμοσκεπείς τάφους τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, μὴ ἀρκέσαντος τοῦ ἀλφαβήτου διὰ τὴν ὀνομασίαν αὐτῶν, ἐπανελήφθη τοῦτο ὑπὲρ τὰς τρεῖς φορές (ἀπὸ α - 4 μ). Οἱ λακκοειδεῖς τάφοι παρατηρήθησαν κυρίως εἰς τὸ οἰκόπεδον τοῦ κτηρίου Διοικήσεως (ἡριθμήθησαν ἑπτὰ ἀπὸ Α' - Ζ'), ἴσως διότι ὄντες ἀρχαιότεροι κατεστράφησαν εἰς τὴν περιοχὴν τοῦ οἰκοπέδου τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς κατὰ τὴν διάνοιξιν τῶν πυκνῶν ἐκεῖ μεταγενεστέρων τάφων, ὥστε μόνον διάσπαρτα κτερίσματα ἐκ τῶν τάφων τούτων συνελέγησαν.

Τέλος εὑρέθησαν περὶ τοὺς εἰκοσιεννέα ἐγχυτρισμοὶ (Πί ν. 348 α, πρβλ. Πί ν. 349 α-δ καὶ 350 δ)

Αἱ τελευταῖαι κατηγορίαι τάφων καὶ ταφῶν δὲν περιλαμβάνονται εἰς τὸ Σχέδ. 2.

Ποικιλία μορφῶν παρατηρεῖται εἰς τὴν ὁμάδα τάφων τῆς Νομικῆς Σχολῆς, ὅπου παλαιότερον ὁ καθηγητὴς κ. Στ. Πελεκανίδης εἶχεν ἀνασκάψει ἐνδιαφέροντα μεγάλον τάφον, εὐρισκόμενον πρὸς Α. τῶν νῦν ἀνασκαφέντων τεσσάρων τάφων (Σχέδ. 2). Ἐκ τῶν τεσσάρων νέων τάφων (ἄλλοι πέντε μᾶλλον ἀσήμαντοι παραλείπονται ἐνταῦθα), ὁ σπουδαιότερος ἀπὸ ἀρχιτεκτονικῆς ἀπόψεως εἶναι ὁ ἐν Σχέδ. 3-5 εἰκονιζόμενος, φέρων ἐπὶ τῆς μαρμαρίνης θυρίδος ἐξωτερικῶς ἐγχάρακτον τὸ ὄνομα:

ΒΕΝΙΑΜΗΣ Ω ΚΑΙ ΔΟΜΕΤΙΟΣ

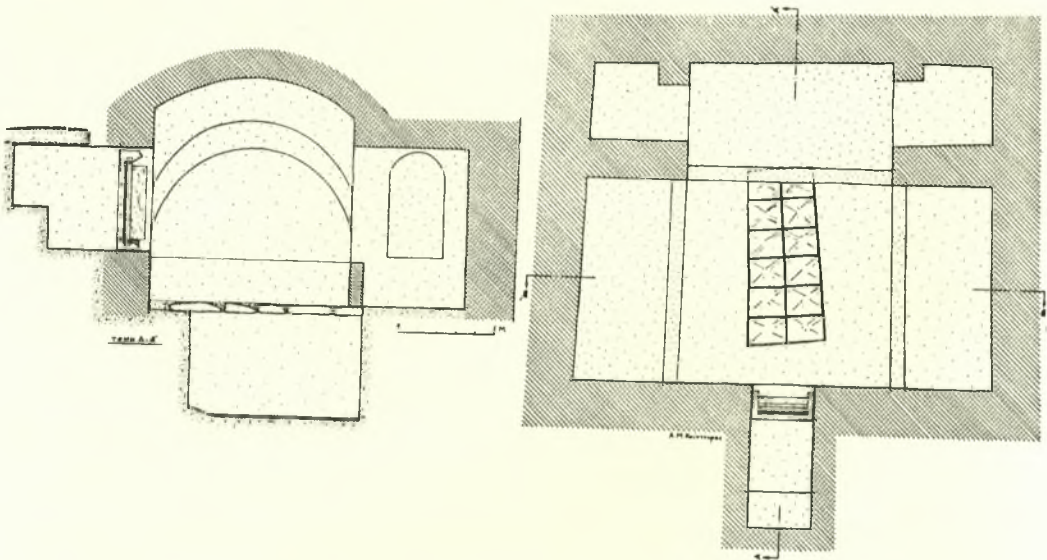
Ἀπὸ ἄλλης ἀπόψεως σπουδαιότερος εἶναι ὁ τέταρτος πρὸς Β. τάφος, ὁ ὁποῖος ἔφερεν ἐπένδυσιν διὰ μαρμαρίνων πλακῶν, τοιχογραφίας καὶ γραπτὴν ἐπιγραφὴν, ἐξ ἧς διεσώθη:

ΕΠΟΙΗΣΕ ΤΗΝ ΕΝΒΑΤΗΝ ΤΗ ΘΟΙΓΑΤΡΙ

Χρονικῶς προηγούνται οἱ λακκοειδεῖς τάφοι, καλυπτόμενοι δι' ἀργῶν σχιστολίθων, ὡς οἱ πρὸ τῆς σαρκοφάγου ἐν Πί ν. 357 γ, ἀριστερά. Ἐν τὸς τοιούτων τάφων εὐρέθησαν ἑλληνιστικὰ πηλινὰ ἀγγεῖα καὶ εἰδώλια. Σύγχρονοι περίπου πρέπει νὰ εἶναι καὶ τινες κεραμοσκεπεῖς τάφοι, ἐκ τῶν ὁποίων προήλθον ἀγγεῖα ὡς τὰ ἐν Πί ν. 353 δ, ἐνῶ τὰ ἐν τῷ Πί ν. 353 α - γ ἑλληνιστικὰ βαλσαμάρια καὶ τὸ κάλυμμα ἀγγείου, μὲ διακόσμησιν τῆς κατηγορίας «δυτικῆς κλιτύος», εὐρέθησαν ἐν τῇ ἐπιχώσει μεταξύ τῶν μεταγενεστέ-

δὲν εἶναι δυνατόν νὰ περιγραφοῦν ἐδῶ λεπτομερῶς. Ἀνήκουν γενικῶς εἰς τοὺς αἰῶνας τῆς Ρωμαϊοκρατίας μέχρι τῶν πρώτων χριστιανικῶν χρόνων καὶ εἶναι σπουδαιότατοι διὰ τὴν μελέτην τῶν ταφικῶν ἐθίμων καὶ τῆς τέχνης κατὰ τὴν μετάβασιν ἀπὸ τῆς εἰδωλολατρίας εἰς τὸν Χριστιανισμόν. Τάφοι τινὲς καμαροσκεπεῖς καὶ ὀρθογώνιοι φέρουν ὄχι μόνον γραπτὴν διακόσμησιν καὶ σύμβολα (Πί ν. 348 β, 357 α), ἀλλὰ καὶ παραστάσεις ἐκ τῆς Παλαιᾶς καὶ τῆς Καινῆς Διαθήκης (βλ. καὶ ΑΔ 21 (1966) : Χρονικά, σ. 29).

Εἰς τὸν ὑπ' ἀριθ. 18 τάφον εἰκονίζονται κατὰ

Σχέδ. 3. Κάτωψις καὶ τομή κατὰ μῆκος τάφου ἐξ οἴκοπ. Νομικῆς Σχολῆς

ρων τάφων τοῦ οἰκοπέδου τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς, προφανῶς διότι οἱ τάφοι, εἰς οὓς ἀνήκον, κατεστράφησαν ἀπὸ τοὺς μεταγενεστέρους. Μεταξὺ τῶν διασπάρτων ἑλληνιστικῶν εὐρημάτων περιλαμβάνονται καὶ λύχνοι (Πί ν. 354 α), τὰ βαλσαμάρια ἐν Πί ν. 356 δ, ζ' καὶ νομίσματα τοῦ Κασσάνδρου (Πί ν. 359₁) καὶ τοῦ Φιλίππου Ε'. Ἐκ λακκοειδοῦς τάφου ἐπικεχρισμένου προέρχονται μεταξύ ἄλλων καὶ τὰ ἐν Πί ν. 358 ε βαλσαμάρια. Εὐρήματα ἐκ τῆς καύσεως νεκρῶν ἢ ἐκ τάφων καταστραφέντων ἀποτελοῦν τὰ ὑπόλοιπα ἐν Πί ν. 358 α - η εὐρήματα, ἅπαντα ἐκ τοῦ οἰκοπέδου τοῦ κτηρίου Διοικήσεως.

Οἱ ἑλληνιστικοὶ τάφοι τῆς περιοχῆς ταύτης συνιστοῦν σπουδαῖαν ἔνδειξιν διὰ τὴν τοπογραφίαν τῆς ἐλάχιστα γνωστῆς προ-ρωμαϊκῆς Θεσσαλονίκης.

Τὸ πλῆθος καὶ ἡ ποικιλία τῶν ἄλλων τάφων

μὲν τὰς δύο στενὰς πλευράς ὁ Χριστὸς ὡς Καλὸς Ποιμὴν καὶ ὁ Δανιὴλ ἐν μέσῳ τῶν λεόντων, κατὰ δὲ τὰς μακρὰς πλευράς σκηναὶ ἀνὰ δύο, ἥτοι τὸ θάψμα τοῦ Παραλυτικοῦ καὶ ὁ Νῶε ἀποστελλων τὴν περιστερὰν ἀφ' ἑνός, καὶ ἀφ' ἑτέρου ἡ Θυσία τοῦ Ἀβραάμ καὶ ἡ Ἀνάστασις τοῦ Λαζάρου. Εἰς τὸ γλωσσικόν ἐνδιαφέρον τῶν ἐπιγραφῶν τῶν δύο ἐκ τῶν τάφων τῆς Νομικῆς Σχολῆς (βλ. ἀνωτέρω), προστίθεται ἡ συμβολὴ τῶν ἐπιγραφῶν ἐπὶ τῶν περιγραφεισῶν τοιχογραφιῶν, π.χ.

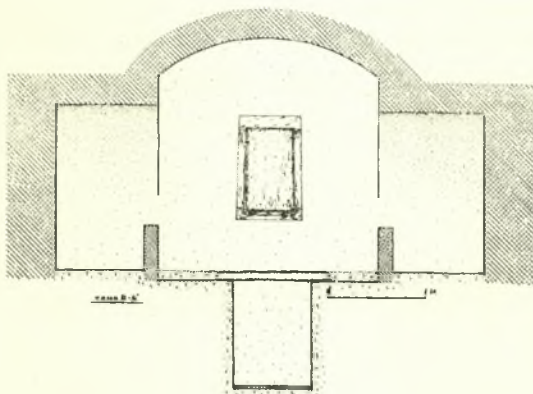
HEICCOY, NOEP, ABPAAE

Πολλοὶ ρωμαῖκοὶ καὶ χριστιανικοὶ τάφοι χρονολογοῦνται μὲ σχετικὴν ἀκρίβειαν ἐκ τῶν κτερισμάτων, ἥτοι πηλίνων εἰδωλίων, ἀγγείων καὶ λύχνων (Πί ν. 350 α - γ, ε, 353 ε, ζ', η, 354 β - δ), ὑαλίνων δοχείων (Πί ν. 351 α - ζ), δακτυλίου (Πί ν. 352 α) καὶ μάλιστα ἐκ τῶν εὐ-

ρεθέντων νομισμάτων, τὰ ὅποια ὁ νεαρὸς νομισματολόγος κ. Ἰωάννης Τουράτσος γλου ἐχρονολόγησε μεταξύ τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου καὶ τῆς ἐποχῆς τοῦ Ἰουστινιανοῦ περίπου, μέ πυκνότερα τὰ νομίσματα (ὅπως καὶ τὰ ἐν γένει εὐρή-

τος. Αἱ ὀριζόντιοι διαστάσεις τοῦ κτίσματος τοῦτου, ὀνομασθέντος συμβατικῶς « ἡρώου », ἦσαν 5 x 5 μ. (Σχέδ. 2, Η).

Κτίσματά τινα ὀρθογώνια παρουσιάζουν ὁμοιότητα, ἀλλὰ καὶ διαφοράς, αἱ ὁποῖαι ἐμποδίζουν

Σχέδ. 4. Τομή κατὰ πλάτος τοῦ τάφου ἐν Σχέδ. 2

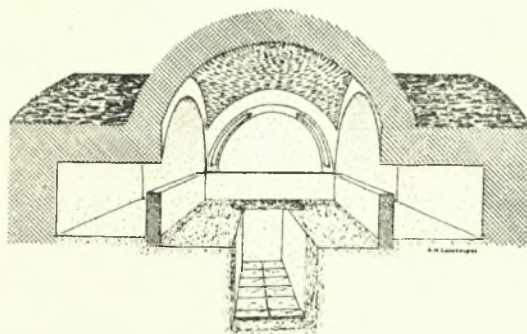
ματα) τῶν χρόνων περί τὴν Τετραρχίαν (Πί ν. 359)¹.

Ἐκτὸς τῶν τάφων ἀπεκαλύφθησαν καὶ τινὰ ἄλλα ταφικά κτίσματα, περί τῶν ὁποίων πρέπει νὰ γίνη ἰδιαίτερος λόγος.

Ἐπὶ τάφων τοῦ δυτικοῦ τμήματος τοῦ οἰκοπέδου

τὴν ὑπαγωγὴν τῶν ὑπὸ μίαν κατηγορίαν. Ἐν ἐκ τούτων ἔφερε κοιλότητα 0,60 x 0,30 μ., ἐντὸς τῆς ὁποίας εὐρέθησαν ἀνάμικτα μετὰ ἀποτεφρωμένων ὀστέων εἰδῶλια πῆλινα καὶ βαλσαμάριον (Πί ν. 355 α - β).

Τὸ ἀξιολογότερον τῶν ταφικῶν τούτων

Σχέδ. 5. Προοπτικὸν σχέδιον τοῦ τάφου ἐν Σχέδ. 2

τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς ἔβαιναν ἄσχετον πρὸς αὐτοὺς καὶ μεταγενέστερον κτίσμα, τοῦ ὁποίου διετηρεῖτο ἡ θεμελίωσις, τὸ δάπεδον, ἐκ τοῦ ὁποίου εἶχεν ἀφαιρεθῇ ἡ πλακόστρωσις, ἐκ τῆς ἀνω δομῆς δὲ μόνον μέρος κυματίου διὰ κονιάμα-

κτισμάτων ἦτο συγκρότημα τάφων (Πί ν. 347 α), τοῦ ὁποίου ἐσφύζοντο μέρη ἀπὸ τρία ἐπάλ-ληλα διαμερίσματα. Εἰς τὸ ὑψηλότερον (Πί ν. 347 α, ἄνω ἀριστερά) διεσώθη κατὰ χώραν πλάξ

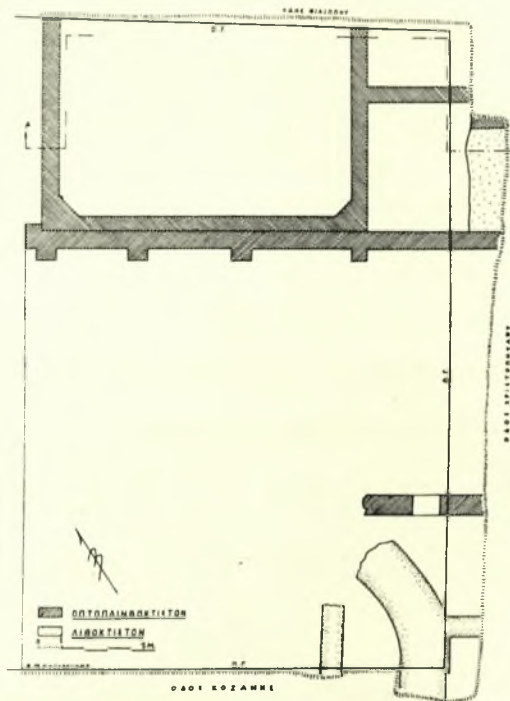
1. Ἐν Πί ν. 359 εἰκονίζονται νομίσματα κατ' ἐκλογὴν καὶ κυρίως ἐκ τάφων (ἐκτὸς τῶν ὑπ' ἀριθ. 1 καὶ 13) ἦτοι: 1. Κασσάνδρου 316 - 297 π.Χ., 2. Φιλίππου ἐπὶ Αὐγούστου, 3. Θεσσαλονίκης· χρόνοι Αὐγούστου - Γαλλιανοῦ, 4. Χρυ-

σοῦν ἔλασμα, ἐκτυπὸν νομίσματος Ἰουλίας Δόμνας + 217, 5. Μαξιμίνου Α' 235 - 238, 6. Γορδιανοῦ Γ' 238 - 244, 7. Λικινίου Α' 308 - 324, 8. Κωνσταντίνου Α' 307 - 337, 9. Μαξιμίνου Β' 309 - 313, 10 - 11. Κωνσταντίνου Β' 337 - 361, 12. Γρατιανοῦ 367 - 383, 13. Ἰουστίνου 565 - 578.

μαρμαρίνη, διαστάσεων $1.60 \times 0,60$ μ., ἀνήκουσα εἰς δάπεδον τάφου καὶ φέρουσα γλυφὴν εἰς σχῆμα κατακεκλιμένου ἀνθρώπου διὰ τὴν ὑποδοχὴν τοῦ νεκροῦ. Ἡ πλάξ φέρει ἐπίσης ὅπας διηθήσεως.

Ἐκτὸς τῶν προαναφερθέντων τάφων, τῶν ταφῶν καὶ τῶν ταφικῶν κτισμάτων, εὐρέθησαν καὶ τρεῖς μαρμάριναι σαρκοφάγοι, ἐκ τῶν ὁποίων αἱ

Ἐξ ἄλλου τὰ εἰκαζόμενα σχήματα τῶν ἀγγείων εἶναι ἐπίσης διάφορα κατὰ τὸ πλεῖστον ἀπὸ τὰ ἀγγεῖα, τὰ εὐρεθέντα εἰς τοὺς τάφους. Εἰς τοὺς τοίχους τοῦ κτηρίου εὐρέθησαν ἐντετειχισμένοι μῆτραι διὰ τὴν κατασκευὴν λύχνων (Πί ν. 356 α, γ· πρβλ. Πί ν. 356 ε) καὶ ἡ ἐν Πί ν. 352 β κεφαλὴ Σειληνοῦ. Ὑπὸ τοίχον εὐρέθη ἐπίσης μαρ-

Σχέδ. 6. Κάτοψις ἀνασκαφῆς οἰκοπέδου ἀδελφῶν Λολίδη

δύο ἐνεπίγραφοι. Μία ἐκ τούτων εἰκονίζεται ἐν Πί ν. 357 γ, κάτω ἀριστερά. Εὐρέθησαν ἐπίσης μαρμαρίνοι ἐνεπίγραφοι «βωμοὶ» ἐπιτύμβιοι, μαρμαρίναι πλάκες ἀνάγλυφοι καὶ ἐνεπίγραφοι (Πί ν. 352 γ) καὶ ἄλλα κινητὰ εὐρήματα διάσπαρτα, ἢ μαρμαρίνη εἰκονιστικὴ κεφαλὴ τοῦ Πί ν. 357 β, κιονίσκοι μαρμαρίνοι, μετάλλινά τινα εὐρήματα καὶ πῆλινα, ἐν οἷς καὶ ὁ λύχνος ἐν Πί ν. 353 ζ, εὐρεθεῖς παρὰ τὸν τάφον 2ψ.

Τὸν χώρον τῶν τάφων τοῦ οἰκοπέδου τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς διέσχιζον τοῖχοι παράλληλοι, κατὰ μέρη ἐν ἐπαφῇ πρὸς ἀλλήλους (Σχέδ. 2· Πί ν. 345 α). Οὗτοι ἔβαινον ἐπὶ τάφων, ἀλλ' ὁ προορισμὸς τῶν δὲν ἐγένετο σαφής. Ὅμοιοι τοῖχοι διετηροῦντο κατὰ μικρά μέρη μεταξὺ τῶν τάφων, πιθανῶς δὲ περιέβαλλον ομάδας τάφων ἢ ἀπετέλουν τὸν περίβολον τοῦ νεκροταφείου κατὰ τινὰς περιόδους τῆς ἱστορίας του.

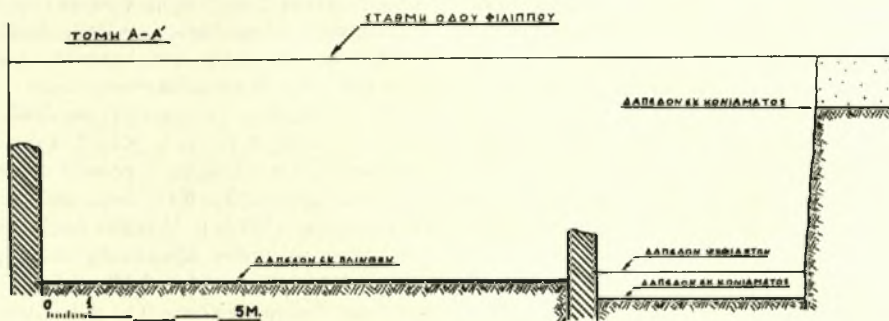
μάρινον ἄγαλμα γυναικεῖον, τοῦ τύπου τῆς μικρᾶς Ἑρακλεώτιδος, τάφοι δὲ ὑπάρχουν ἐπίσης ὑπὸ τοίχους τοῦ κτηρίου, οἱ ὅποιοι χρονολογοῦνται εἰς ὑστέρους ρωμαϊκοὺς χρόνους μέχρι τοῦ Ἰουστινιανοῦ, ὥστε τμήματα τούτου τοῦλάχιστον πρέπει νὰ ἀνῆκουν εἰς τοὺς πρώτους βυζαντινοὺς αἰῶνας· ἀλλὰ τὸ πρᾶγμα ἀπαιτεῖ περαιτέρω μελέτην. Ὡς πρὸς τὸν προορισμὸν τοῦ κτηρίου τούτου σημαντικὰ εἶναι ἴσως τὰ ἑξῆς: Τὰ εἶδη τῶν ἀγγείων, τὰ ὁποῖα εὐρέθησαν ὑπὸ τὸ δάπεδον καὶ μεταξὺ τῶν τοίχων ἢ καὶ ἐντετειχισμένα, ὑποδηλοῦν κτήριον πρακτικῆς χρήσεως. Εἰδικώτερον αἱ μῆτραι ὑποβάλλουν τὴν ἰδέαν, ὅτι ἐκεῖ πλησίον ἦτο ἐργαστήριον κατασκευῆς λύχνων. Σημειωτέον ὅτι καὶ πηλοσωλῆνες εὐρέθησαν εἰς ἓν μέρος ὑπὸ τὸ δάπεδον συσσωρευμένοι. Πάντα ταῦτα ἐν συνδυασμῷ πρὸς τὸ σχέδιον τοῦ κτηρίου ἐξηγοῦνται, ἐὰν δεχθῶμεν ὅτι ἐκεῖ πλησίον ἦσαν

κατασκευαί διὰ τὴν ἐξυπηρέτησιν τῶν ἀναγκῶν τοῦ νεκροταφείου, τὸ δὲ ἀποκαλυφθὲν κτίσμα εἶναι ὑστέρως ἐποχῆς « ἀποθήκη » (Πί ν. 347 β) μετὰ διαδοχικῶν προσθηκῶν ἢ τι τοιοῦτον.

Γενικά συμπεράσματα

Ἡ ἀνασκαφείσα, ὡς ἀνωτέρω, περιοχὴ τοῦ ἀνατολικοῦ νεκροταφείου τῆς Θεσσαλονίκης παρέσχεον ἐνδείξεις ὅτι ἐχρησιμοποιήθη ἀπὸ τῶν ἐλληνιστικῶν χρόνων. Εἰς τὸ οἰκοπέδον τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς τοὺς ἐλληνιστικούς τάφους κατέστρεψαν οἱ μεταγενέστεροι πυκνοὶ τάφοι, ὥστε τὰ κτε-

δῶν Φιλίππου, Χριστοπούλου καὶ Κοζάνης (Σχέδ. 6), ἀπεκαλύφθησαν σπουδαῖα λείψανα τοίχων, δαπέδων καὶ θεμελίων, τὰ ὅποια ἀτυχῶς κατεστράφησαν κατὰ μέγα μέρος ὑπὸ τῶν μηχανικῶν ἐκσκαφῶν. Ἀνασκαφικὴ ἔρευνα περιορισμένη ἐπέτυχε, μόνον ἐν μέρει, νὰ ἐξακριβώσῃ τὸ σχέδιον, τὴν τοιχοδομίαν καὶ λεπτομερείας τῶν κατασκευῶν. Ἐν Σχέδ. 6, κατὰ τὸ βόρειον τμήμα τοῦ οἰκοπέδου εἰκονίζονται κυρίως τὰ ἀποκαλυφθέντα λείψανα δεξαμενῆς, ὡς προκύπτει μάλιστα ἐκ τοῦ ὑδραυλικοῦ κονιάματος, τῶν ἐνισχυτικῶν ἀποτμήσεων τῶν ἐσωτερικῶν γωνιῶν

Σχέδ. 7. Τομή Α - Α' τῶν λειψάνων ἐν οἰκοπέδῳ ἀδελφῶν Λολίδη

ρίσματα εὐρέθησαν διάσπαρτα, ἐνῶ εἰς τὸ κτήριο τῆς Διοικήσεως οἱ ἀραιοὶ μεταγενέστεροι τάφοι ἐπέτρεψαν τὴν διατήρησιν καὶ πολλῶν ἐλληνιστικῶν.

Γενικῶς ὅμως τὸ νεκροταφεῖον παρουσίασε τάφους, οἱ ὅποιοι ἀνήκουν εἰς τοὺς χρόνους τῆς μεταβάσεως ἀπὸ τῆς εἰδωλολατρίας εἰς τὸν Χριστιανισμόν, καὶ ἀπὸ τῆς ἀπόψεως ταύτης τὰ εὐρήματα καθ' ἕκαστα καὶ ἐν τῷ συνόλῳ παρουσιάζουν μέγιστον ἐνδιαφέρον.

Εἶναι λυπηρὸν ὅτι μόνον τὰ κινητὰ εὐρήματα καὶ ἐκ τῶν τάφων μόνον εἰς διεσώθη καὶ μετεφέρθη εἰς τὸ Μουσεῖον τῆς Θεσσαλονίκης. Θὰ ἦτο εὐχῆς ἔργον ἡ ἀνασκαφὴ νὰ ἐνηργεῖτο μὲ ἀνεσιν χρόνου καὶ χωρὶς ἀντιδράσεις, ἡ Ὑπηρεσία νὰ διέθετε ἐπαρκῆ μέσα καὶ τὸ ἀναγκαῖον ἐπιστημονικὸν καὶ τεχνικὸν προσωπικόν, καὶ μέρη τοῦ νεκροταφείου μὲ τοὺς σπουδαιότερους τάφους τοῦλάχιστον νὰ διετηροῦντο ἐπὶ τόπου, ἐνσωματούμενοι εἰς τὰς πανεπιστημιακὰς ἐγκαταστάσεις.

Ἀνασκαφαὶ οἰκοπέδων

α) Οἰκοπέδον ἀδελφῶν Λολίδη

Κατὰ τὰς ἀρχὰς Νοεμβρίου 1965, ἐκσκαπτομένου οἰκοπέδου τῶν ἀδελφῶν Λολίδη ἐπὶ τῶν

καὶ τῆς ἐνισχύσεως τῆς νοτίας πλευρᾶς διὰ κατασκευῆς ἑτι παχυτέρου τοίχου μετὰ ἐνισχυτικῶν παραστάσεων. Τὸ δάπεδον τῆς δεξαμενῆς, εὐρισκόμενον εἰς βάθος 5.10 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ Φιλίππου, εἶχεν ἀνάλογον κατασκευὴν. Τρεῖς ἐπ'ἀλλήλοι σειραὶ πλίνθων ἦσαν ἐμβαπτισμέναι μὲ παχὺ κονίαμα, τὸ ὅποιον κατὰ τὴν ἐπιφάνειαν ἀπετέλει ἄρμους μεγάλου σχετικῶς πλάτους. Ἡ διακοσμητικὴ διάταξις τῶν πλίνθων καὶ οἱ ἐνδιάμεσοι ἄρμοι διεμόρφωνον ἐπιφάνειαν τοῦ δαπέδου ἐντεχνον. Ὑπὸ τὸ δάπεδον ἐνιαχοῦ παρατηρήθησαν τοῖχοι ἐνισχυτικοί.

Ἀνατολικῶς τῆς δεξαμενῆς, κατὰ τὴν ἀνατολικὴν γωνίαν τοῦ δαπέδου, ἀνεσκάφη μέρος διαμερίσματος, τὸ ὅποιον ἔφερε δάπεδον ψηφιδωτὸν μὲ πολύχρωμον γεωμετρικὴν διακόσμησιν καί, εἰς βάθος 0,60 μ. ἀπ' αὐτοῦ, ἕτερον δάπεδον διὰ κονιάματος (Σχέδ. 7).

Νοτίως τοῦ προαναφερθέντος διαμερίσματος διαμορφοῦται ἕτερον διαμέρισμα, τοῦ ὁποίου τὸ δάπεδον πιθανῶς κατεστράφη κατὰ τὸ ἀνασκαφὲν μέρος, πάντως δὲν διεπιστώθη. Ἀλλὰ εἰς μικρὸν σχετικῶς βάθος, ἤτοι 1.20 μ. ἀπὸ τοῦ καταστρώματος τῆς ὁδοῦ Φιλίππου, παρατηρήθη κατὰ τὴν ἀνατολικὴν παρεῖαν τοῦ σκάμματος καὶ ἐν μέρει ἀπεκαλύφθη ὑπὸ τὴν ὁδὸν Χριστοδοῦλου, δά-

πεδον ἐκ κονιάματος συνανήκον μετὰ τοῦ πρὸς Ν. ἐνισχυτικοῦ τῆς δεξαμενῆς τοίχου.

Ἄτυχῶς κατὰ τὸ νοτιοδυτικὸν τμήμα τοῦ οἰκοπέδου, μολονότι ἡ ἐκσκαφὴ τοῦ οἰκοπέδου παρηκολούθηθη ἐκ τοῦ σύνεγγυς, οὐδὲν ἀξιόλογον ἀπεκαλύφθη. Μόνον κατὰ τὸ νοτιοανατολικὸν τμήμα ἀπεκαλύφθησαν, ἀφ' ἑνὸς τμήμα τοίχου ὁμοίας τοιχοδομίας πρὸς τοὺς προηγουμένους μετὰ ἀνοίγματος πλάτους 1.15 μ., ἀφ' ἑτέρου λείψανα τοίχων, μετὰ τῶν ὁποίων καὶ καμπυλόγραμμος, πάχους ὑπὲρ τὰ 2 μ., οἱ ὅποιοι ἦσαν ἐκτισμένοι ἀποκλειστικῶς διὰ λίθων, ἐνῶ οἱ χαρακτηριστιζόμενοι ἐν Σ χ ε δ. 1 ὡς ὀπτοπλινθόκτιστοι ἀπετελοῦντο κυρίως ἐκ σειρῶν πλίνθων με ἀραιὰς στρώσεις λίθων.

β) Οἰκόπεδον ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Φωτίου

Κατὰ τὴν ἐκσκαφὴν οἰκοπέδου ἐπὶ τῆς ὁδοῦ Φωτίου πλησίον τοῦ Ὁσίου Δαυῖδ, ἀπεκαλύφθη τμήμα ἀψιδωτοῦ τοίχου καὶ μέρος ψηφιδωτοῦ δαπέδου ρωμαϊκῶν χρόνων, τὰ ὅποια ἀνεσκάφησαν μόνον ἐν μέρει, διότι ἡ ὁδὸς καὶ αἱ παρακείμεναι οἰκίαι δὲν ἐπέτρεπον περαιτέρω ἀνασκαφὴν (Πί ν. 362 α.).

Φ. ΠΕΤΣΑΣ

ΤΥΧΑΙΑ ΕΥΡΗΜΑΤΑ - ΠΑΡΑΔΟΣΕΙΣ ΑΡΧΑΙΩΝ

1) Περιστερῶν Ν. Θεσσαλονίκης

Ἐντὸς τοῦ χωρίου Περιστερῶν Νομοῦ Θεσσαλονίκης, κατὰ τὸν Φεβρουάριον τοῦ ἔτους 1965, κατὰ τὴν ἀνόρυξιν σκάμματος ἀνευρέθη μεγάλη πηλίνη ἐρυθρόμορφος λεκανὶς μετὰ πώματος (Πί ν. 360 α.). Αὕτη φέρει ἐπὶ τοῦ πώματος παράστασιν προετοιμασίας γάμου εἰς δύο σκηνάς. Τὸ σῶμα τῆς λεκανίδος κοσμεῖται πλατεῖα ζώνη ἐξ ἀνθεμίων καὶ ἀνθέων λωτοῦ, παρόμοιον δὲ κόσμημα φέρει τὸ κομβίον τοῦ πώματος. Διάμ. ἀνευ λαβῆς 0,39, μῆκ. μετὰ λαβῆς 0,58, ὕψ. 0,22 μ. Ἡ λεκανὶς χρονολογεῖται εἰς τὸ τρίτον τέταρτον τοῦ 4ου π.Χ. αἰῶνος.

2) Περιοχὴ Ἀλλατίνι

Κατὰ Μάιον τοῦ 1965, πλησίον τοῦ ἐργοστασίου Ἀλλατίνι, ἀπεκαλύφθησαν τυχαίως ἀρχαῖοι τάφοι. Ὁ εἰς ἐξ αὐτῶν (Πί ν. 360 β) ἀνευρέθη εἰς καλὴν κατάστασιν, ἀλλὰ σεσυλημένος. Κατὰ τὴν ἔρευναν ἐντὸς αὐτοῦ ἀνευρέθησαν μόνον πηλιναι ἐπίχρυσοι ψήφοι ἐξ ὀρμου. Ὁ τάφος ἦτο κατεσκευασμένος ἐκ μεγάλων λιθίνων πλακῶν, πάχους 0,25 μ., ὁμοία δὲ πλάξ ἐκάλυπτε τὴν ὀροφήν. Τὸ μῆκος αὐτοῦ ἦτο 2.30, τὸ πλάτος καὶ τὸ

ὕψος 1.30 μ. Ἐσωτερικῶς οἱ τοῖχοι κατὰ τὰ τρία τέταρτα τοῦ ὕψους ἐκαλύπτοντο δι' ἐρυθροῦ χρώματος.

Πολλὰ κτερίσματα ἐξήχθησαν ἀπὸ σημείον ἀπέχον ὀλίγας δεκάδας μέτρων ἐκ τοῦ ἀνωτέρω τάφου, ἀνήκον δὲ εἰς ἕτερον τάφον, ἐκτὸς ἐὰν προέρχωνται ἀπὸ τὸν προαναφερθέντα καὶ ἀπερρίφθησαν ἐκεῖ. Ταῦτα εἶναι τὰ ἐξῆς: Λάγυνος χαλκὴ με γωνιώδες περίγραμμα, ραμφόσχημον στόμιον καὶ λαβὴν, ἥς τὸ ἄνω τμήμα ἀπολήγει εἰς κεφαλὴν γυναικὸς με κόμμωσιν καλῶς εἰργασμένην (ὕψ. 0,22, διάμ. κοιλίας, 0,14, διάμ. βάσεως 0,122 μ.). Χαλκὴ φιάλη μετὰ λαβῆς (patera) φέρουσα ἐγχαράκτους ὁμοκέντρους κύκλους, ὀριζόντιον περιχειλῶμα καὶ λαβὴν ἀπολήγουσαν εἰς δακτύλιον μετὰ δύο βλαστοειδῶν ἀποφύσεων (διάμ. χείλους 0,278, διάμ. βάσεως 0,21, ὕψ. 0,047, μῆκ. μετὰ τῆς λαβῆς 0,416 μ.). Χαλκὴ πρόχους με σφαιρικὸν σῶμα καὶ λαβὴν ταινιωτὴν προσηρμοσμένην δι' ἥλων (ὕψ. 0,13, διάμ. κοιλίας 0,15, διάμ. χείλους 0,106 μ.). Ἀγγεῖον ἀρυβαλλόσχημον, ἔχον τὰ χεῖλη ἐξαιρετικῶς ἀνεπτυγμένα (ὕψ. 0,125, διάμ. κοιλίας 0,071, διάμ. βάσεως 0,056 καὶ ἀνοιγμα χείλους 0,80 μ.). Ἀρύταινα χαλκῆ, ἀποκεκρουμένη κατὰ τὸ ἄκρον τῆς λαβῆς (διάμ. 0,06 μ.).

Ἀνευρέθησαν ἐπίσης τεμάχια πηλίνων διακοσμητικῶν ἀναγλύφων ἐπιχρύσαν, τὰ ὅποια ἀνήκουν εἰς πέντε συμπλέγματα ἐκ δύο ἀντιμετώπων γρυπῶν σπαρασσόντων ἵππων (Σ χ ε δ. 8). Ἄπαντα φέρουν ἀνὰ δύο ὁπὰς εἰς τὰ ἴδια πάντοτε σημεία, ἥτοι εἰς τὸ κέντρον τῶν πτερύγων τῶν γρυπῶν, ἀπετελοῦν δὲ πιθανώτατα ἐξωτερικὴν διακόσμησιν ξυλίνης λάρνακος ἢ νεκρικῆς κλίνης. Κωδωνόσχημος κρατηρίσκος, ἐρυθρόμορφος, φέρει ἐπὶ τῆς μιᾶς ὄψεως παράστασιν δύο μορφῶν γυναικείας καὶ ἀνδρικῆς γυμνῆς, ἐπὶ δὲ τῆς ἐτέρας ἐφθον κεκαλυμμένον διὰ τοῦ ἱματίου. Ἔργασία πρόχειρος, ὀπτησις κακὴ. Ὑψ. 0,17, διάμ. χείλους 0,185, διάμ. βάσεως 0,095 μ. Δύο ἐρυθρόμορφα ἀρυβαλλοειδῆ λεκύθια φέροντα παράστασιν Ἀφροδίτης καὶ Ἑρωτος. Τὸ ἐν ἐξ αὐτῶν, ἀκέραιον, ἔχει ὕψ. 0,116 καὶ διάμ. κοιλίας 0,052 μ. Τὸ ἕτερον, ἀποκεκρουμένον ἀπὸ τοῦ μέσου τοῦ λαιμοῦ, ἔχει ὕψ. 0,10 καὶ διάμ. κοιλίας 0,06 μ. Ἀνευρέθησαν ὡσαύτως τρεῖς λύχνοι, ὃ εἰς τῶν ὁποίων δίμυξος με γάνωμα ἀρίστης ποιότητος, φέρων ὑπολείμματα σιδηροῦ ἀντικειμένου, ἐπὶ τοῦ ὁποίου πιθανώτατα ἐστηρίζετο. Κύλιξ με ὑπερυψωμένας λαβὰς ἀποκεκρουμένη, δίωτος χαμηλὸς σκύφος ἔχον τὰς λαβὰς ἀποκεκρουμένας, κυάθιον, ἅπαντα μελαμβαφῇ μετὰ ἐμπιέστων ἀνθεμίων, μικρὸς κορινθιακὸς κώθων ἀκέραιος,

Θεσσαλονίκη. Ἀνακτορικὸν σύμπλεγμα Γαλερίου: α. Εἴσοδος τοῦ ἀνασκαπτομένου συμπλέγματος ἀπὸ τῆς Ν. πλευρᾶς, β. Μέρος ἀποκαλυφθέντος μωσαϊκοῦ δαπέδου κατὰ τὸν διάδρομον τῆς Ν. πλευρᾶς

Φ. ΠΕΤΣΑΣ

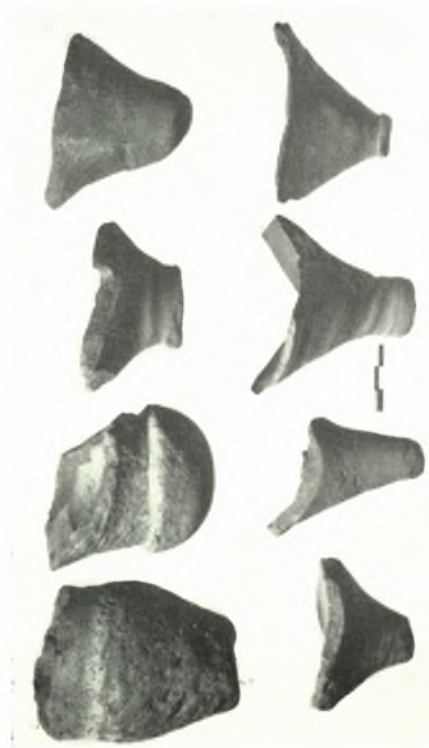
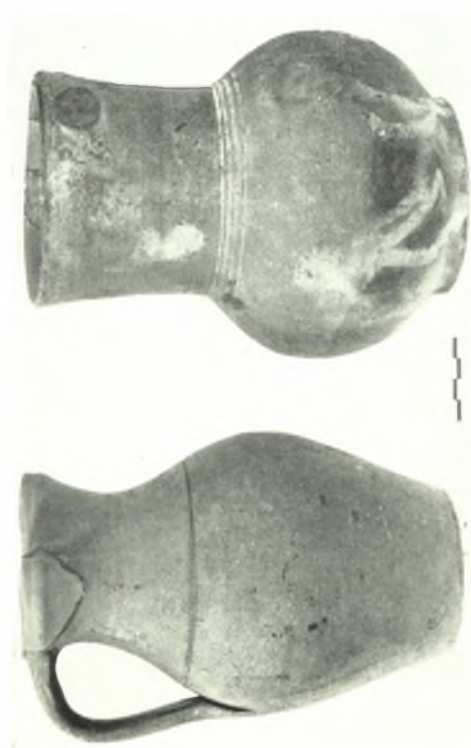
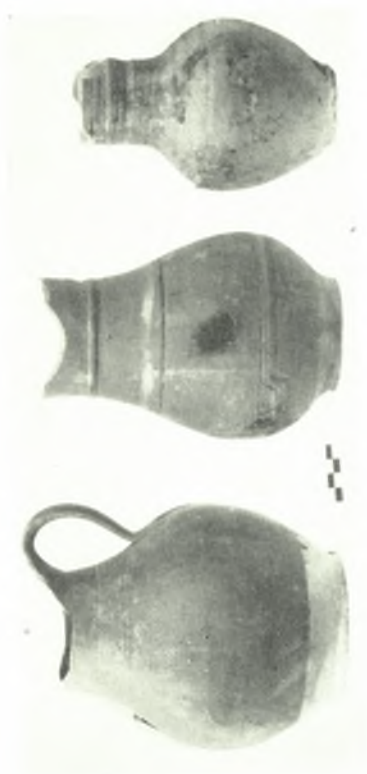
Θεσσαλονίκη. Ἀνακτορικόν σύμπλεγμα Γαλερίου: α. Τὰ διαμερίσματα Α. τῆς εἰσόδου,
β. Πρόσβασις ἀπὸ τοῦ Ν. διαδρόμου πρὸς τὸ σταυροειδὲς πρόσκτισμα τοῦ Ὁκταγώνου ἀπὸ Δ.,
γ. Εἴσοδος τοῦ σταυροειδοῦς προσκτίσματος ἀπὸ Β.

Φ. ΠΕΤΣΑΣ

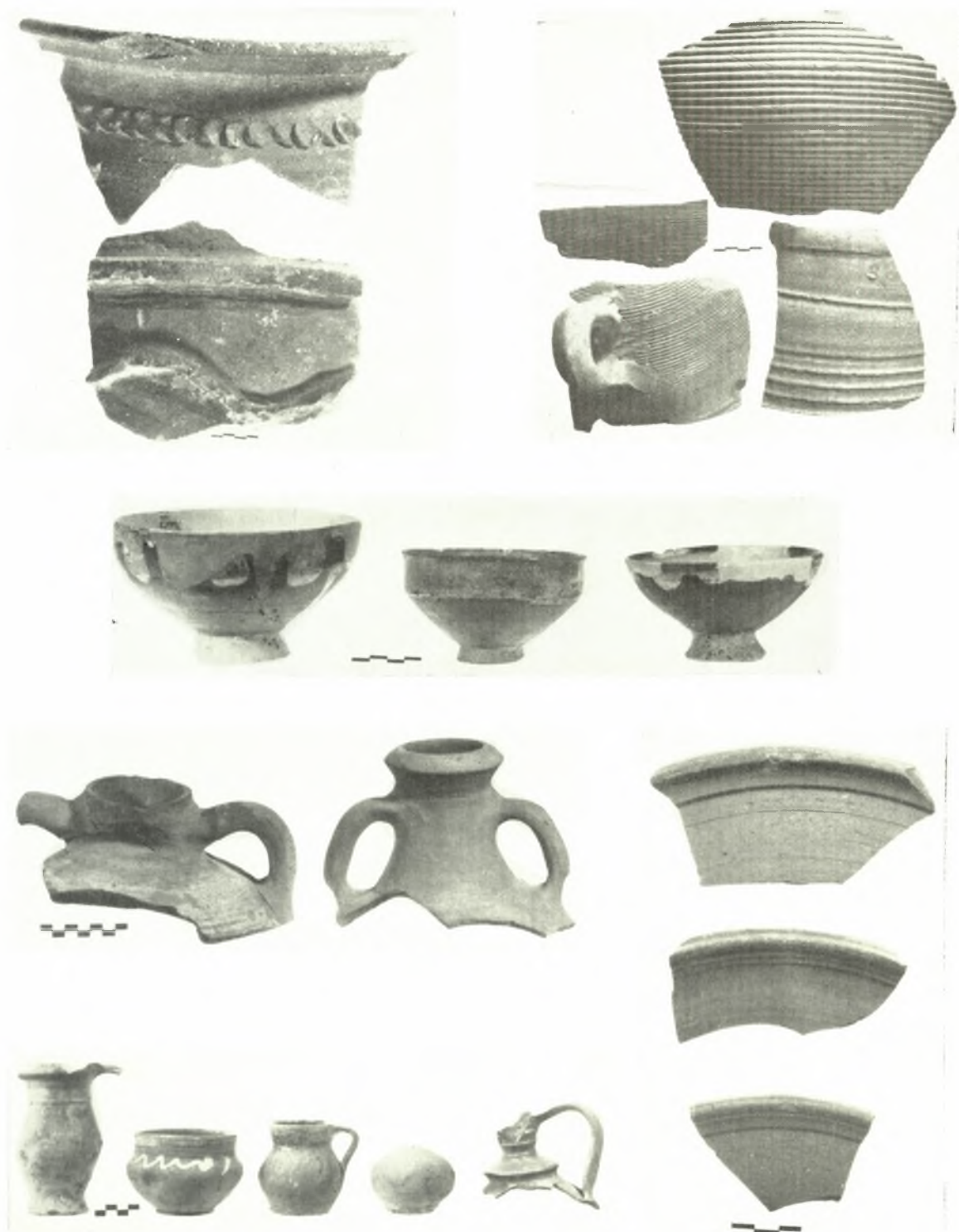

Θεσσαλονίκη. Πλατεία Ναυαρίνου: α. Διαμέρισμα μεταξύ της Ν. εισόδου (άριστερά) και του σταυροειδούς προσκτίσματος (δεξιά), β. Μερική άποψη του εσωτερικού του σταυροειδούς προσκτίσματος, από Α., γ. Το Β. μετα/ενέστερον άνοιγμα εισόδου του Όκταγώνου, από Β., δ. Οί άποκαλυφθέντες Β. του Όκταγώνου θόλοι, από Ν.

Φ. ΠΕΤΣΑΣ

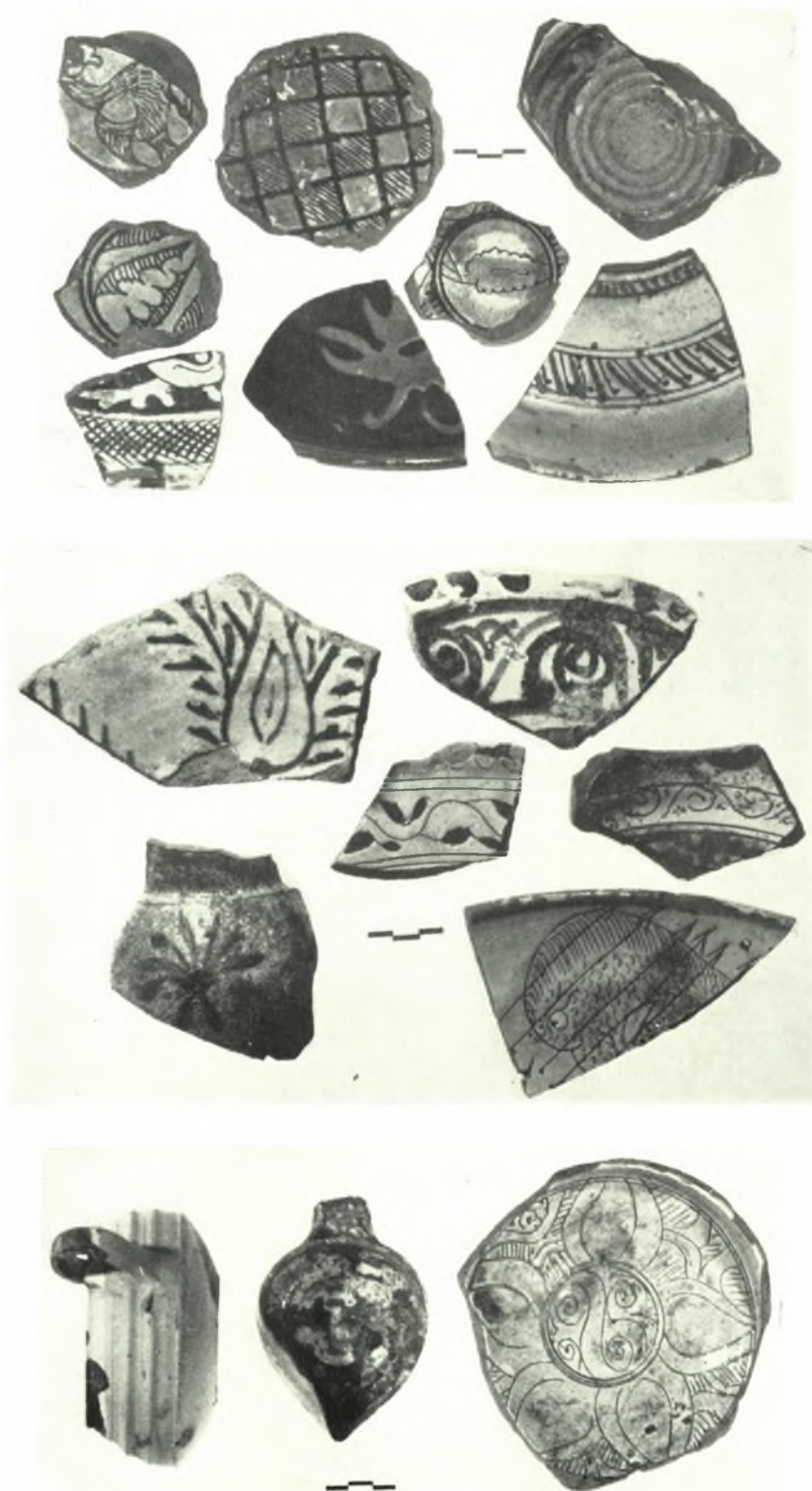

Θεσσαλονίκη : α - δ. Πήλινα αγγεία και τεμάχια αγγείων εκ της ανασκαφής του ανάκτορου συμπλέγματος του Γαλερίου

Θεσσαλονίκη: α, γ-ε. Πήλινα άγγεία και όστρακα βυζαντινών περιόδων και τών χρόνων της Τουρκοκρατίας, β, ζ'. Όστρακα ρωμαϊκών χρόνων

Φ. ΠΕΤΣΑΣ

Θεσσαλονίκη: α - γ. Βυζαντινῶν καὶ μεταγενεστέρων χρόνων ὄστρακα καὶ λύχνος

Φ. ΠΕΤΣΑΣ

Θεσσαλονίκη. Οικόπεδον Θεολογικῆς Σχολῆς: α. Μερικὴ ἄποψις τῆς ἀνασκαφῆς ἀπὸ Ν.,
β. Μερικὴ ἄποψις τοῦ βορείου ἄκρου, ἀπὸ Δ.

Φ. ΠΕΤΣΑΣ

Θεσσαλονίκη. Οικόπεδον Θεολογικῆς Σχολῆς: α. Ἡ περιοχή τῶν καμαροσκεπῶν τάφων III - VIII, ἀπὸ ΒΔ., β. Οἱ κεραμοσκεπεῖς τάφοι μ, ν καὶ ξ

Φ. ΠΕΤΣΑΣ

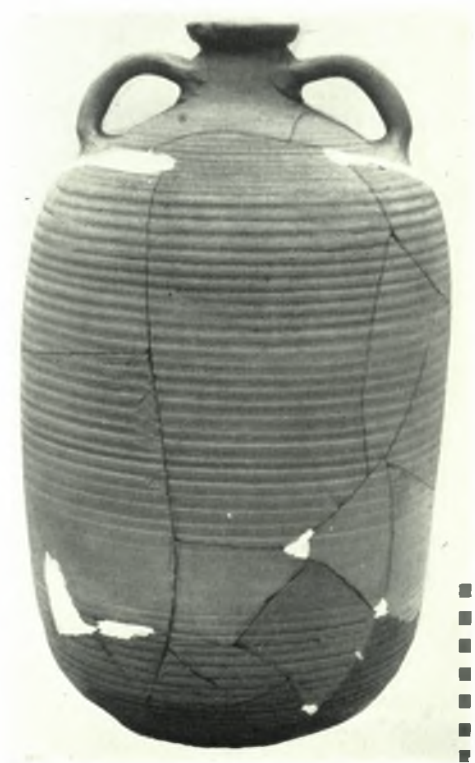
Θεσσαλονίκη. Οικόπεδον Θεολογικῆς Σχολῆς: α. Ταφικόν συγκρότημα ἀπὸ Δ.,
β. Ἡ «ἀποθήκη» ἀπὸ ΒΑ.

Φ. ΠΕΤΣΑΣ

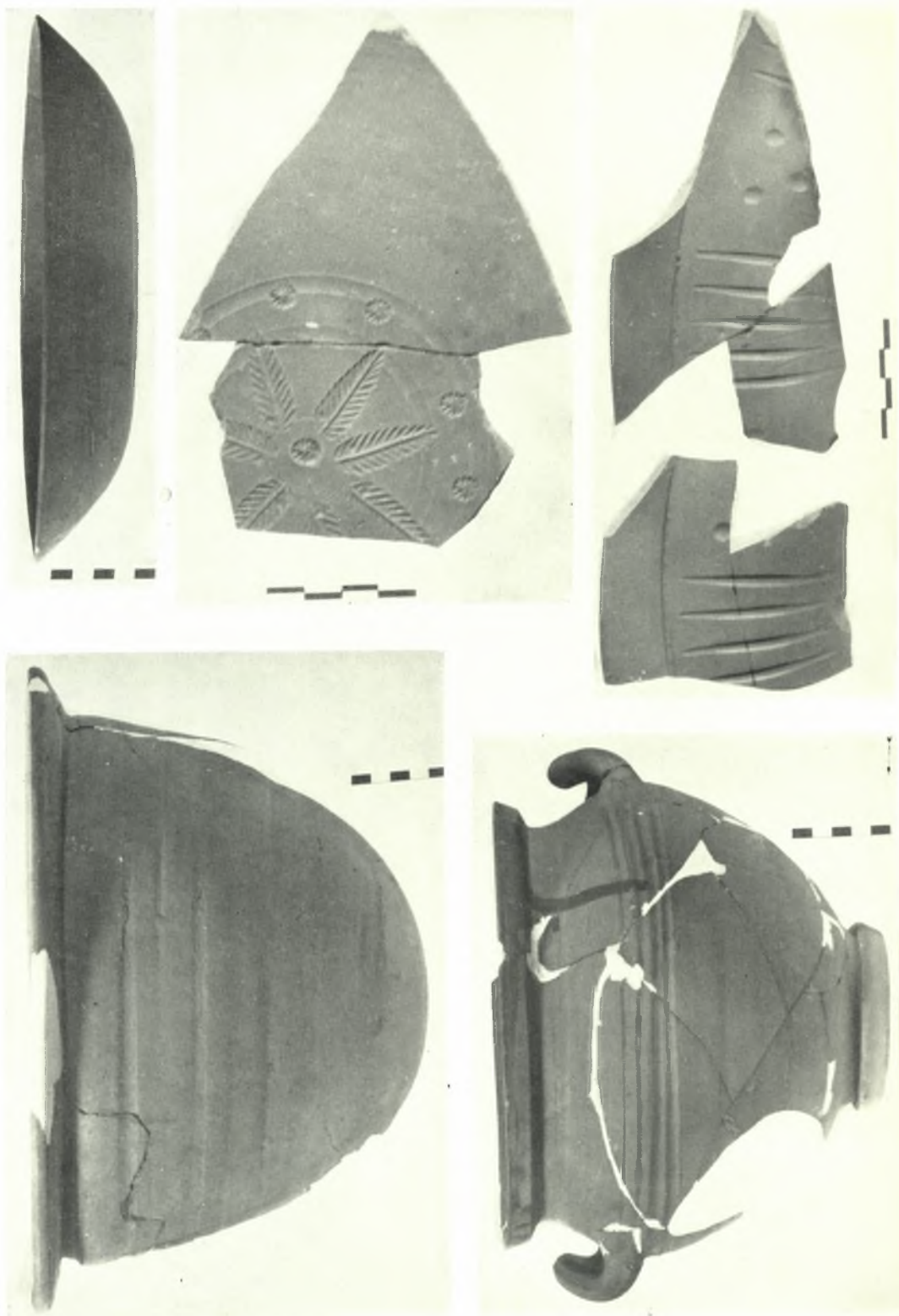
Θεσσαλονίκη. Οικόπεδον Θεολογικῆς Σχολῆς: α. Ἐγχυτρισμός, β. Γραπτὴ διακόσμησις τοῦ τοίχου τοῦ βάθους καμαροσκεποῦς τάφου, κατ' ἀντιγραφὴν Κ. Ἡλιάκη

Φ. ΠΕΤΣΑΣ

Θεσσαλονίκη. Οικόπεδον Θεολογικῆς Σχολῆς: α - δ. Πήλινα ἀγγεῖα δι' ἐγχυτρισμοῦς

Φ. ΠΕΤΣΑΣ

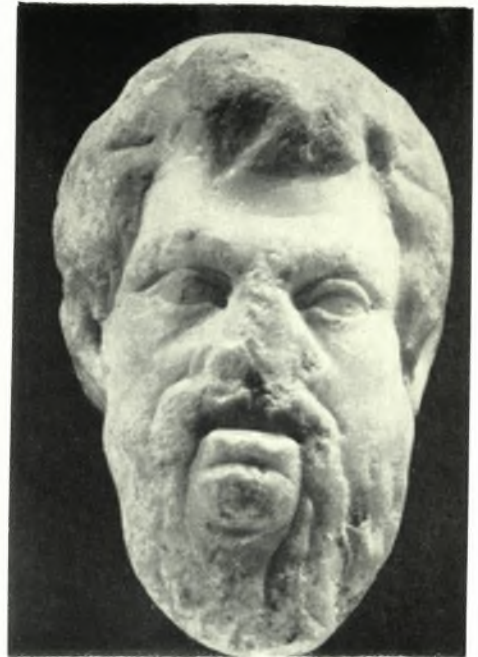
Θεσσαλονίκη. Οικόπεδον Θεολογικῆς Σχολῆς: α - ε. Πήλινα ἀγγεῖα καὶ δοστράκα

Φ. ΠΕΤΣΑΣ

Θεσσαλονίκη. Οικόπεδον Θεολογικῆς Σχολῆς: α - ζ. Ὑάλινα ἀγγεῖα ἐκ τάφων

Φ. ΠΕΤΣΑΣ

Θεσσαλονίκη. Οικόπεδον Θεολογικῆς Σχολῆς: α. Δακτυλιόλιθος, β. Μαρμαρινὴ κεφαλὴ Σειληνοῦ, γ. Μαρμάρινον ἐπιτύμβιον ἐνεπίγραφον ἀνάγλυφον

Φ. ΠΕΤΣΑΣ

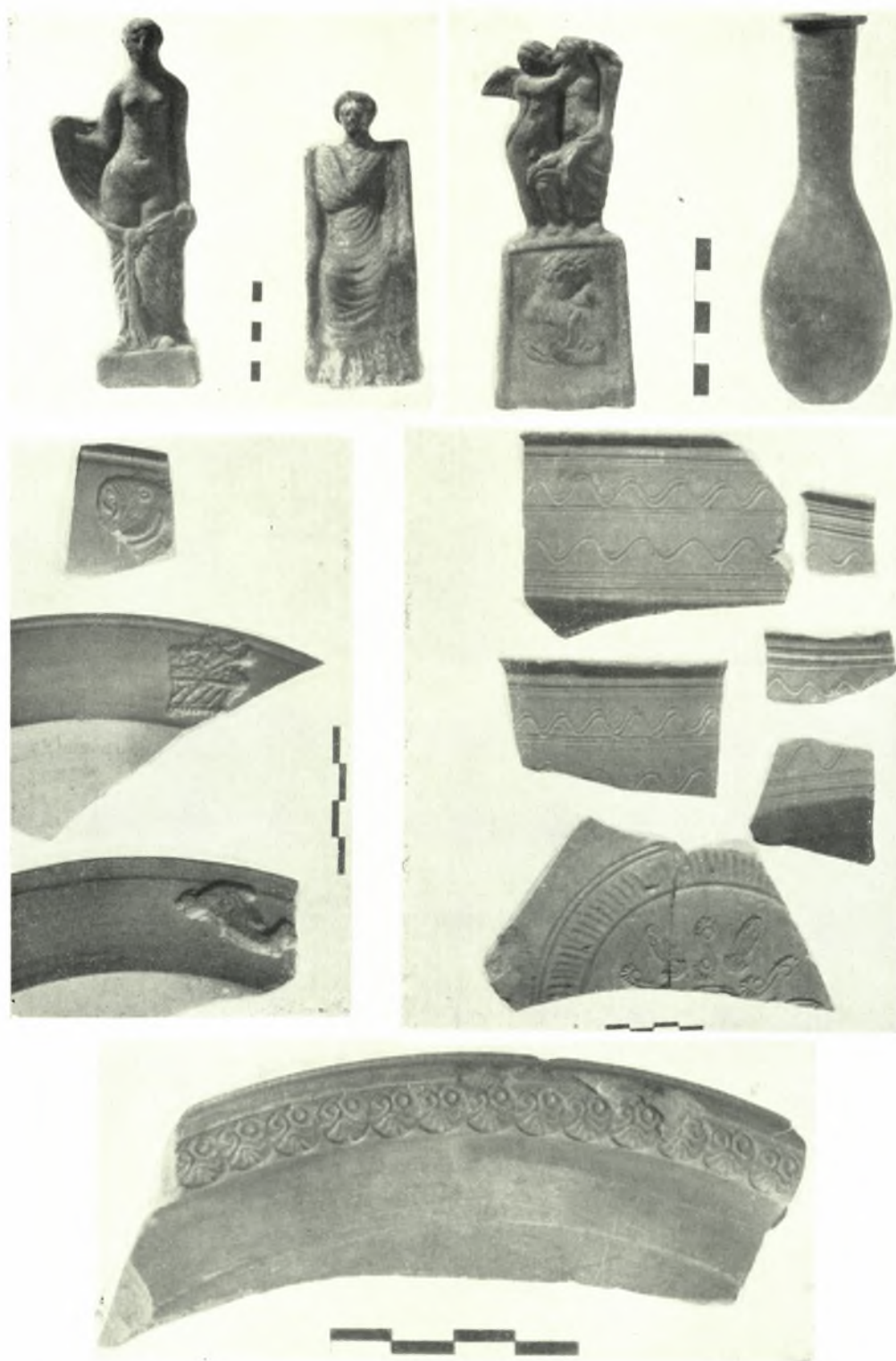
Θεσσαλονίκη. Οικόπεδον Θεολογικῆς Σχολῆς: α - η. Πήλινα ἀγγεῖα καὶ λύχνοι ἐκ τοῦ ἀρχαίου νεκροταφείου

Φ. ΠΙΤΣΑΣ

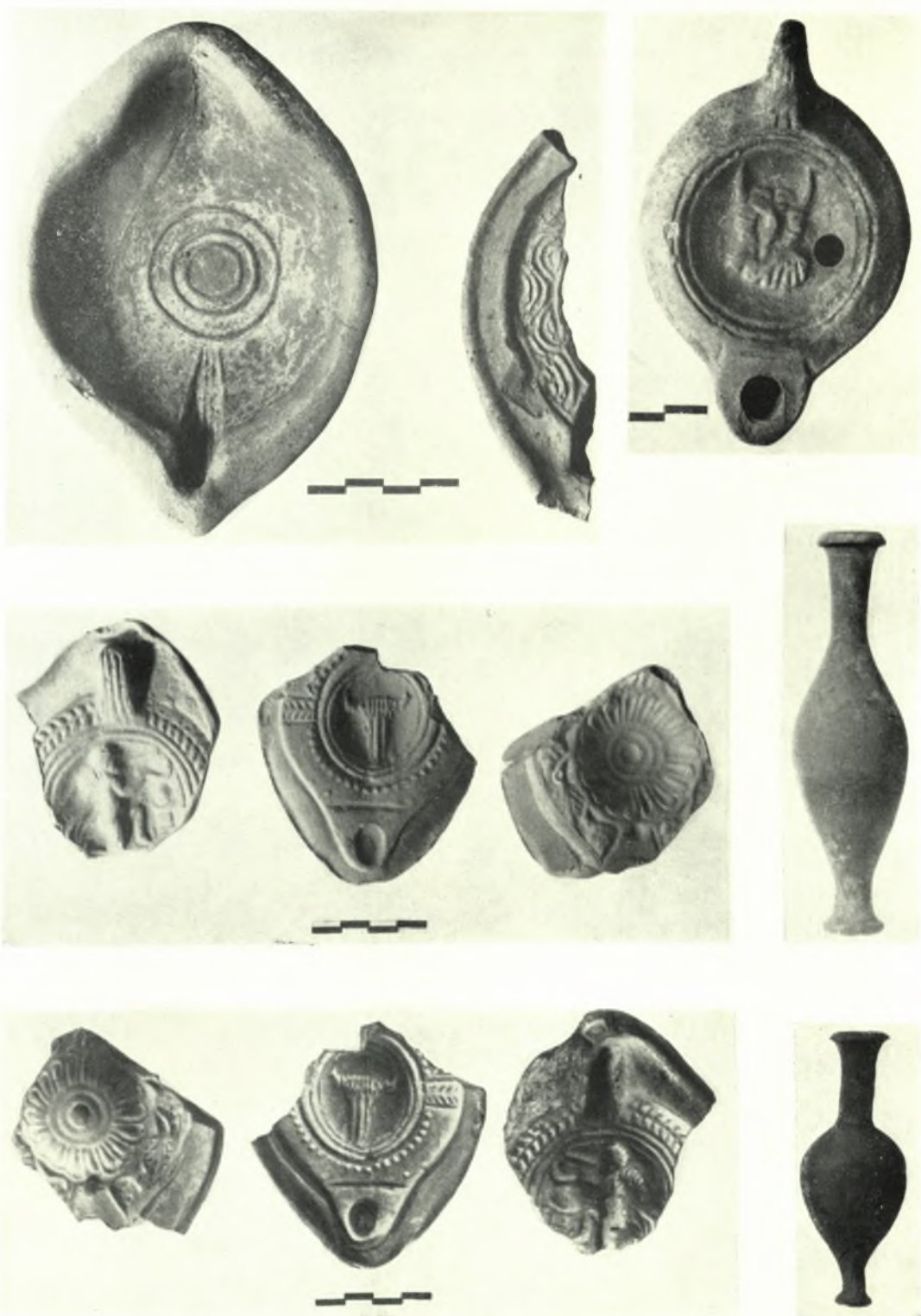
Θεσσαλονίκη. Οικόπεδον Θεολογικῆς Σχολῆς: α - δ. Λύχνος, πήλινα ειδώλια καὶ ἀγγεῖα

Φ. ΠΕΤΣΑΣ

Θεσσαλονίκη. Οικόπεδον Θεολογικῆς Σχολῆς: α - β. Πήλινα ειδώλια καὶ βαλσαμάριον, γ. Ὑστρακα «ἀρρετινῶν» ἀγγείων, δ. Ὑστρακα ἀγγείων τῆς κατηγορίας «terra nigra», ε. Χεῖλος «ἀρρετινοῦ» ἀγγείου

Φ. ΠΕΤΣΑΣ

Θεσσαλονίκη. Οικόπεδον Θεολογικῆς Σχολῆς: α. Τεμάχια μητρῶν διὰ τὴν κατασκευὴν λύχνων, β. Λύχνος μετὰ κερασφόρου προτομῆς, γ, ε. Τεμάχια μητρῶν καὶ ἐκμαγεῖα αὐτῶν, δ, ζ'. Βαλσαμάρια

Φ. ΠΕΤΣΑΣ

Θεσσαλονίκη. Οικόπεδον κτηρίου Διοικήσεως: α. Βορειοδυτικόν τμήμα τοῦ καμαροσκεποῦς τάφου ὑπ' ἀριθ. III, β. Μαρμαρίνη εἰκονιστική κεφαλὴ, γ. Μερικὴ ἄποψις τῆς ἀνασκαφῆς τοῦ οἰκοπέδου ἀπὸ Ν.

Φ. ΠΕΤΣΑΣ

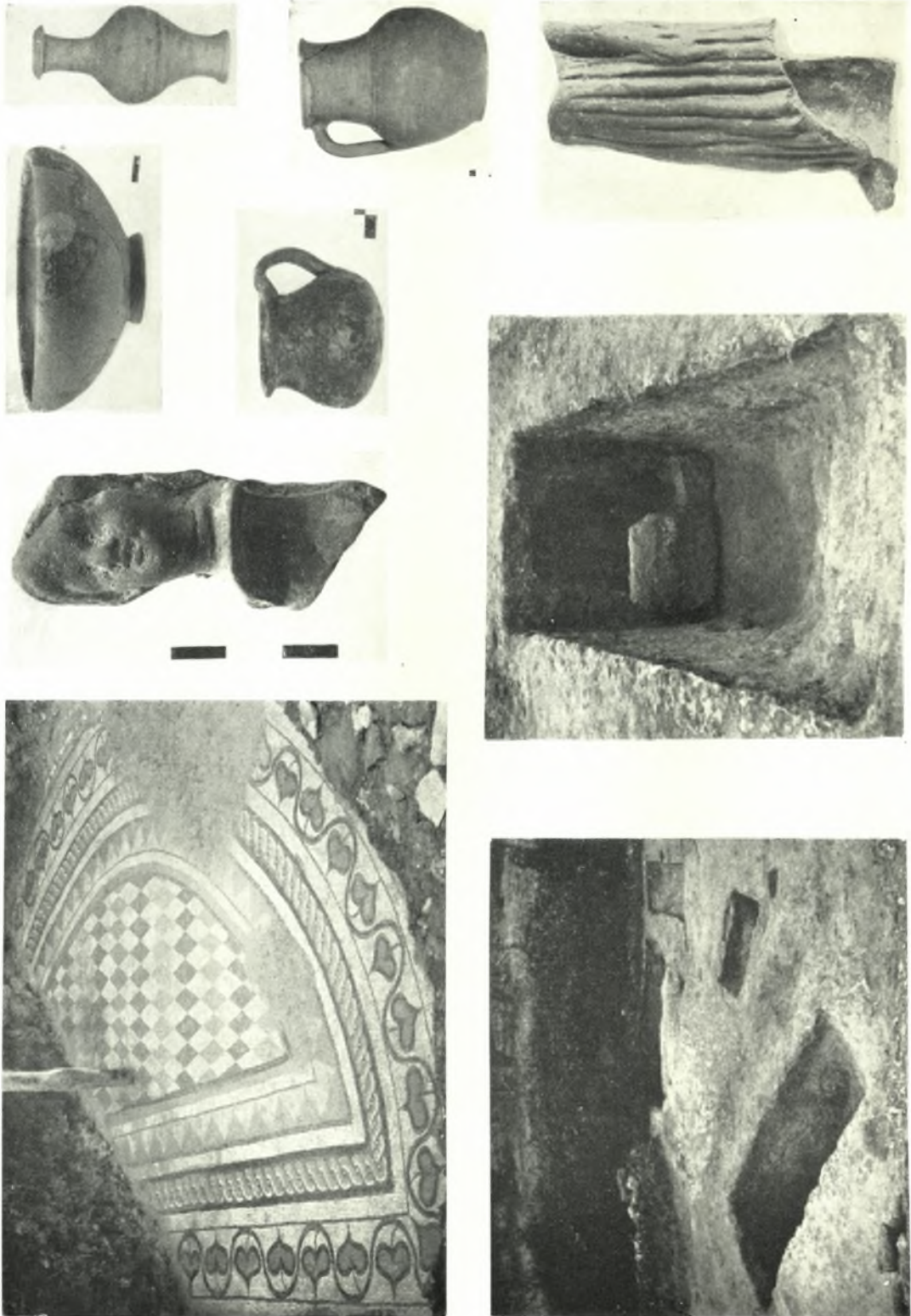
Θεσσαλονίκη. Οικόπεδον κτηρίου Λιοκήσιας; α, ζ. Τεμάχια πήλινον ειδωλίων, β, δ. Έλληνιστικά πυξίδες, γ. Πήλινα αγγεία και χαλκοῦν κάτοπτρον, ε. Βαλσαμύρια ἐκ τοῦ τάφου ὑπ' ἀριθ. 4, ζ'. Πήλινα εὐρήματα ἐκ καύσεως νεκροῦ, η. Αὐχνοῦ, κούθιον, λάγονος καὶ τμήμα λαγύνου ἐκ καύσεων

Φ. ΠΕΤΣΑΣ

Θεσσαλονίκη: Νομίσματα ἐκ τοῦ οἰκοπέδου τῆς Θεολογικῆς Σχολῆς

Φ. ΠΕΤΣΑΣ

α. Θεσσαλονίκη. Μωσαϊκὸν δάπεδον ἐπὶ τῆς οδοῦ Φωτίου, ἀπὸ Α., β-ζ', θ. Εὐρήματα ἐκ τῶν τάφων Ι καὶ Ι εἰς τὸν « Λόγγον » Ἑδέσσης.
ζ. Οἱ ἀποκαλυφθέντες εἰς τὸν « Λόγγον » Ἑδέσσης τάφοι, η. Ὁ τάφος Ι

Φ. ΠΕΤΣΑΣ